

CIVITTA

 Võrumaa Partnerluskoogu

MTÜ Võrumaa Partnerluskoogu arengustrateegia 2014-2020 tulemuslikkuse hindamine

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
1.1. Taust ja eesmärk	3
1.2. Metoodika ülevaade	3
2. PARTNERLUSKOGU ARENGUSTRATEEGIA	5
3. ETTEVÕTLUSKESKKONNA KIRJELDUS JA MUUTUSED.....	10
4. MEETMETE TULEMUSLIKKUS.....	14
5. OSAPOOLTE RAHULOLU JA TULEVIKUVAJADUSED	22
6. ETTEPANEKUD	24
LISA 1 – INTERVJUUDE KAVAD	27
LISA 2 – ÄRIREGISTRI PÄRING.....	30

Tiitellehe foto: Aleksander Kaasik

1. SISSEJUHATUS

1.1. TAUST JA EESMÄRK

MTÜ Võrumaa Partnerluskogu on LEADER piirkondlik tegevusgrupp, mille põhieesmärk on kohaliku initsiatiivi ning kohaliku elu arendamine, tegevuspiirkonna integreeritud strateegia koostamine, elluviimine ja arendamine tuginedes kolme sektori partnerlusele. Partnerluskogu ühendab Võrumaa kolme valda – Antsla, Rõuge ja Võru vald. Partnerluskogusse kuulub 53 liiget, kelle hulgas kolm avaliku sektori esindajat, 19 ettevõtjat ning 31 kolmanda sektori organisatsiooni.¹

Perioodil 2014–2020 olid partnerluskogu arengustrateegiameesed strateegilised suunad kogukondlik areng ja ettevõtluskeskkonna arendamine. Arengustrateegia suundadele seatud eesmärkide saavutamiseks on partnerluskogu rakendanud perioodil 2014–2020 kolme LEADER meedet: küla- ja kultuurimeede, ettevõtluse meede ning riigisisese- ja väliskoostöö meede. Arengustrateegiat on lähemalt kirjeldatud käesoleva aruande teises peatükis.

Hindamise eesmärk on analüüsida LEADER meetmete (v.a. riigisisese- ja väliskoostöö meede) kaudu perioodil 2014–2020 toetatud projektide mõju ja tulemuslikkust, sh kuidas on need aidanud kaasa partnerluskogu tegevuspiirkonna arengule. Käesolevas aruandes antakse ülevaade kasutatud meetodikast ning seejärel tuuakse välja hindamise peamised tulemused. Esmalt kirjeldatakse Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegiat koos selle eesmärkide ja sihttasemetega ning analüüsitakse strateegias seatud eesmärkide asjakohastust ja tulemuslikkust. Teises peatükis kirjeldatakse piirkonna ettevõtluskeskkonda ning muutuseid ettevõtteid iseloomustavates näitajates Äriregistri ja Statistikaameti statistiliste andmete põhjal. Kolmandas peatükis antakse hinnang LEADER meetmete ja rahastatud projektide tulemuselikkusele ning tekkinud takistustele ja toetavatele asjaoludele. Neljandas peatükis on toodud välja erinevate osapoolte rahulolu toetuse taotlemise praktilise korraldusega ning ettepanekud meetmete täiendamiseks ning muutmiseks uuel perioodil.

Hindamise tulemusi kasutatakse lõppenud perioodi tulemuste hindamiseks ning üleminekuperioodil meetmete täiendamiseks. Tulemuste illustreerimiseks on kasutatud läbivalt väljavõtteid intervjuudest.

1.2. METOODIKA ÜLEVAADE

Hindamine viidi läbi kolmes etapis: 1) ettevalmistavad tegevused, 2) kvalitatiivne andmekogumine ning 3) andmeanalüüs ja lõpparuande koostamine (vt Joonis 1).

Ettevalmistavate tegevuste käigus toimus hindamist läbiviiva meeskonna ja Võrumaa Partnerluskogu esindaja vahel avakohtumine, mille käigus täpsustati meetodikat, ootusi intervjuueeritavate valimi kriteeriumitele ja tulemustele. Otsustati, et laiapõhjalisema vaate saamiseks kaasatakse intervjuueeritavate valimisse lisaks projektide läbiviijatele ja piirkonna arengut toetavate organisatsioonide esindajatele ka kummagi LEADER meetme komisjoni esimees. Avakohtumisel esitatud informatsiooni alusel koostati intervjuude kavad ning kinnitati intervjuueeritavate valik.

Ettevalmistavate tegevuste käigus viidi läbi ka dokumendianalüüs, mille eesmärk oli kujundada ülevaade hindamisele kuuluvatest meetmetest ja projektidest ning asjakohastest õigusaktidest ja juhenditest. Veel analüüsiti projektipartnerite tausta ning nende projektide sisu ja tulemeid. Muuhulgas töötati dokumendianalüüs raames läbi Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2014–

---

¹ Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2014–2020 <[link](#)>

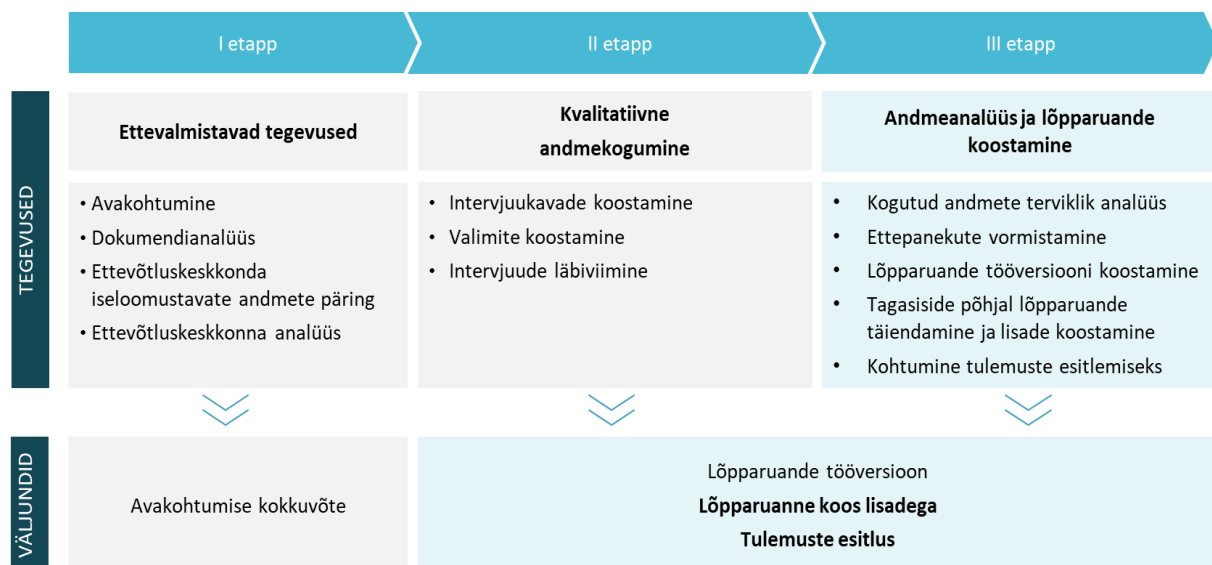
2020, Võru maakonna arengustrateegia 2014–2025², LEADER meedet reguleerivad dokumendid³ ning projektide elluviimist ja tulemusi kajastavad dokumendid. Lisaks tehti taotlus äriregistrisse, et pärida majandusaasta aruannete andmed piirkonna ettevõtjate kohta (vt Lisa 2). Andmed päriti perioodi 2016–2020 kohta, et oleks võimalik analüüsida muutusi. Ettevõtluskeskkonna muutuste kirjeldamisel kasutati täiendavalt Maksu- ja Tolliameti avalikke andmeid.

Hindamise mahukaima osana viidi läbi intervjuud. Esiteks intervjueriti Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna arengut toetavate asutuste ja organisatsioonide esindajaid ning meetmete hindamiskomisjonide esindajaid eesmärgiga mõista strateegia eesmäärke, nende täitmist, algseid ootuseid tulemustele ja vahepeal tehtud muudatusi ning nende põhjuseid. Sihtrühmas viidi läbi neli intervjuud. Teiseks intervjueriti hindamisperioodil toetust saanud projekte läbi viivate ettevõtete ja ühenduste esindajaid. Intervjuude eesmärk oli uurida, kuidas õnnestus saavutada projektide eesmärgid ja ellu viia planeeritud tegevused, milised olid tekkinud takistused ning millisena näevad projektipartnerid konkreetsete projektide laiemat mõju piirkonna arengule. Muuhulgas küsiti tagasisidet ka taotlemise protsessi ja aruandluse kohta. Valim koostati projektipartnerite erinevate tunnuste (piirkond, meede, aasta) lõikes. Sihtrühmas viidi läbi 13 individuaalintervjuud.

Kõik intervjuud viidi läbi pool-struktureeritud kava (vt Lisa 1) alusel. Kavad koostatati lähtuvalt osalejate taustast ja rollist ning kokkupuutest hinnatava meetmega. Samas jälgiti, et kavad põhineksid uurimisküsimustel ning oleksid omavahel võrreldavad, et tagada hilisem terviklik analüüs. Igale intervjueritavale saadeti enne kohtumist kirjalik kutse, milles selgitati intervjuu eesmärki ja korraldust. Intervjueritavate soovi korral esitati neile enne vestlust tutvumiseks ka intervjuu kava. Ligikaudu tunniajased intervjuud viidi iga projektipartneri esindajaga läbi videokõne või telefoni teel. Intervjuude ajal tehti detailsed kokkuvõtted, mis tulemuste analüüsimiseks kodeeriti lähtudes uuringu eesmärkidest. Sarnased teemad grupeeriti üheks teemavaldkonnaks, mis oli sisendiks tulemuste kujundamisele ja aruande koostamisele. Aruandes on toodud analüüsi tulemuste illustreerimiseks asjakohased väljavõtted piirkonna esindajate ning projekti läbiviijate intervjuude kokkuvõtetest.

Antud töö puhul kasutati kvalitatiivset lähenemist, et koguda sisulised uurimistulemused, kuna hinnatavate projektide iseloom oli erinev ning uurimisküsimused ei võimaldanud kvantitatiivset mõõtmist. Valitud lähenemine sai ka intervjueritavatelt positiivset tagasisidet.

JOONIS 1. HINDAMISE TEGEVUSPLAAN

² Võru maakonna arengustrateegia 2014–2025 <[link](#)>

³ Võrumaa Partnerluskoga tegevusega seotud dokumendid <[link](#)>

2. PARTNERLUSKOGU ARENGUSTRATEEGIA

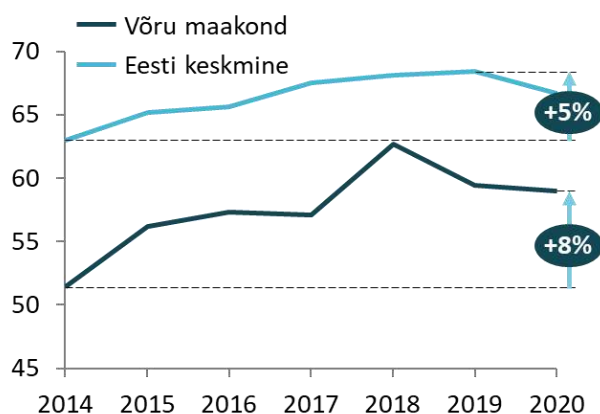
Järgnevalt on kirjeldatud Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia eesmärgid ja sihttasemeid, algseid ootuseid tulemustele ning vahepeal tehtud muudatusi ja nende põhjuseid. Peatüki sisustamiseks on kasutatud dokumendialüüsi tulemusi, mida on täiendatud piirkonna arengut toetavate asutuste esindajate ning meetmete hindamiskomisjonide esindajatega läbi viidud intervjuude põhjal.

Võrumaa Partnerluskogu on aja peale kujunenud oma piirkonna tugevaks piirkondlikuks arendusorganisatsiooniks. Partnerluskogu on loonud ning ellu viinud strateegiaid, algatanud ja toetanud mitmeid olulisi projekte piirkonnas ning olnud partnerina ja nõuandjana kaasatud mitmetesse koostöötegevustesse. Partnerluskogu peab oma tegevuses oluliseks kohalike kogukondade ja ettevõtete kaasamist, mistõttu on erinevatele osapooltele korraldatud visioonide, strateegiliste eesmärkide ja meetme väljatöötamisel arutelusid, õppereise, nõupidamisi ja seminare.

Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna moodustavad Võrumaa kolm kohalikku omavalitsust – Antsla, Rõuge ja Võru vald. Tegevuspiirkonna tugevusteks on kaunis loodus ning eripärane kultuur, ent nõrkuseks rahvastikuga seotud tegurid. Kolme valla rahvaarv on 20 251 ning asustustihedus keskmiselt 9,1 elaniku km² kohta (võrreldes eelneva aastaga keskmiselt 1,4% madalam).⁴ Oluline on aga välja tuua, et tegevuspiirkonna rahvaarv võrreldes arengustrateegia koostamise ajaga on kasvanud enam kui 350 elaniku võrra ning ka sündide arv on tõusuteel (võrreldes eelneva aastaga 2,5% kõrgem).

Võru maakonna elanikkonna tööhõive on alates strateegia loomise aastast kasvanud ning 2020. aastaks ulatus see 59% juurde.⁵ Eesti keskmisest jääb see alla ligi 7% võrra, kuid viimaste aastate keskmise kasvust on Võru maakonna kasv olnud veidi kiirem. Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas oli 2021. aasta sügisel registreeritud töötuid kokku 602, mis on keskmiselt 16,7% vähem võrreldes aasta varasema ajaga ning 3,1% vähem kui 2018. aastal (varasemad võrreldavad andmed puuduvad). Piirkonna ettevõtluskeskkonda on kirjeldatud aruande järgmises peatükis.

JOONIS 2. VÕRU MAAKONNA JA EESTI KESKMINE HÕIVE TÖÖEALISE ELANIKKONNA SEAS (%)

Hinnatav arengustrateegia koostati Võrumaa Partnerluskogu kui organisatsiooni ja selle tegevuspiirkonna arendamise aluseks aastatel 2014 – 2020. Arengustrateegia peamiseks tegevussuundadeks olid sarnaselt eelmisele perioodile ettevõtluse (sh ettevõtjate koostöö) ning

⁴ Võru maakonna statistika. Statistikaamet, 2021 <link>

⁵ 15-74-aastaste hõiveseisund piirkonna, maakonna ja vanuserühma järgi. Statistikaamet, 2021. <link>

kogukondade areng. Tegemist on LEADER meetmetega, mis tähendab, et suur rõhk on edendada kohalikku elu just maapiirkonnas.

Arengustrateegia visioon oli, et aastaks 2020 on tegevuspiirkond elamissõbralik, ühtehoidvate kogukondadega ning arengut ja jätkusuutlikku ettevõtlust soosiv. Visiooni saavutamise toetamiseks sätestas partnerluskogu kaks strateegilist suunda:

- kogukondlik areng;
- ettevõtluskeskkonna arendamine.

Kogukondliku arengu soosimiseks seati strateegiline eesmärk luua sobivad tingimused. Eesmärgi saavutamise mõõtmiseks määrati hoonete, ruumide ja rajatiste renoveerimisele või rajamisele, pakutavate kogukonnateenuse arvule ning infrastruktuuri toetavatesse tegevustesse tehtud investeeringutele sihttasemed. Teine strateegiline eesmärk oli kohaliku elu arendamine ehk elanike aktiivsuse, tervislike eluviiside järgimise, motiveerituse tagamine ning võrumaiste traditsioonide hindamine ja kogukonda panustamine elanikkonna seas. Selle eesmärgi saavutamiseks määrati sihttasemed ürituste ja koolituste läbiviimisele, uuringute, analüüside ning infomaterjalide koostamisele ning vajalike seadmete hankimisele. Võrumaa Partnerluskogu toetas kogukondade eestvedajaid ja taotlejaid nii nõustamise kui ka muude tegevuste kaudu, sh kogukonnateenuste teadlikkuse suurendamine, kogukondade jaoks vajalike vahendite välja selgitamine ja nende võimaldamine ning kogukonna laiem ja aktiivsem kaasamine tegevustesse.

Ettevõtluskeskkonna arendamiseks loodi samuti kaks strateegilist eesmärki, millest esimene on uuenduslike ning lisandväärtust toovate toodete ja teenuste loomine läbi ettevõtjatevahelise ühistegevuse ning koostöövõrgustike arendamise. Eesmärgi saavutamiseks oli oluline kasvatada uute toodete ja teenuste arvu, töökohtade arvu, ettevõtete müügitulu ning paranenud infrastruktuuriga ettevõtete arvu. Partnerluskogu roll eesmärgi saavutamisel oli toetada ettevõtlusvaldkonna eestvedajaid, soodustada ettevõtjate omavahelist koostööd ning võimalusel pakkuda ka töökohti. Lisaks oli partnerluskogul oluline roll ettevõtlusaktiivsuse tõstmises edulugude kajastamise kaudu.

Strateegilised suunad ning eesmärgid loodi Võrumaa Partnerluskogu piirkonna SWOT analüüsi ning hetkeolukorra analüüsi tulemusel, millele on lisatud ka Võrumaa Partnerluskogu sõnastatud piirkondlikud arenguvajadused ning potentsiaalid, mida on kogutud erinevatelt infopäevadelt ja seminaridelt. Arengustrateegia koostati integreeritult, et see vastaks visioonile ning täidaks püstitatud eesmärgid. Läbivalt lisaks strateegilistele eesmärkidele oli suur rõhk ka kultuurilise eripära säilitamise temaatikal. Kultuurilist eripära püüti kaasata nii ettevõtlusesse kui ka tegevuspiirkonna noorte ellu, et nad oleksid kohalikust kultuurist teadlikumad ja oskaksid seda erinevate kohalike tegevuste kaudu ka kogeda.

STRATEEGILISTE EESMÄRKIDE ELLUVIIMISEKS RAKENDATAVAD MEETMED

Eelnevalt välja toodud strateegiliste eesmärkide elluviimiseks rakendab Võrumaa Partnerluskogu kolme meetet – küla- ja kultuurimeede, ettevõtlusmeede ning riigisisese- ja väliskoostöö meede. Ülevaade meetmetest, eesmärkidest, sihtrühmadest ning eesmärkidest on toodud Tabelis 1.

Projektide rahastuse taotluste hindamise juures lähtutakse iga meetme juures hindamiskriteeriumitest, mille alusel annab MTÜ Võrumaa Partnerluskogu vähemalt 5-liikmeline hindamiskomisjon projektidele punkte. Hindamine toimub kolme punkti skaalal ning peamiselt on olulisteks kriteeriumiteks just projekti sobivus ning olulisus tegevuspiirkonna arengule, projekti jätkusuutlikkus, selle ettevalmistatuse kvaliteet ning taotleja pädevus. Meetmete eesmärgid on kaetud tulemus- ja väljundmõõdikutega, et tagada efektiivne seire. Kõik meetmed on integreeritud ka maaelu arengu valdkondadele, mille eesmärkide saavutamisele aitavad Võrumaa Partnerluskogu määratud meetmed.

TABEL 1. ÜLEVAADE ARENGUSTRATEEGIA 2014 – 2020 MEETMETEST

MEEDE	ALAMMEEDE	MEETME EESMÄRK	SIHTGRUPP	2020. AASTA SIHTTASE
1. Küla- ja kultuurimeede	1.1. Külakogukondade arendamine	1. Kogukonna arenguks on loodud sobivad ja tegevust soosivad tingimused.	Mittetulundusühendused, sihtasutused, kohalikud omavalitsusüksused, kohalik LEADER tegevusgrupp ja ettevõtjad (juhul kui ettevõtja pakub kogukonnateenust).	Toetust saanud projektide arv 30 Kasusaavate elanike arv 30 000
	1.2. Kogukonna arendamine läbi ühiskoostöö	1. Tegevuspiirkonna elanikud (sh noored) on aktiivsed ja motiveeritud ühiselt kogukonda arendama. 2. Kogukondade arendamisel võetakse arvesse piirkonnale omaseid traditsioone ja kultuuripärandit.	Mittetulundusühendused, sihtasutused, kohalikud omavalitsusüksused, kohalik LEADER tegevusgrupp.	Toetust saanud projektide arv 20 Kasusaavate elanike arv 30 000
2. Ettevõtluse meede	2.1. Ettevõtluskeskkonna arendamine	1. Toimib ettevõtjate-vaheline ühistegevus erinevate koostöö-võrgustike ja omavahelise koostöö kaudu pakkumaks suurema lisand-väärtusega tooteid ja/või teenuseid. Füüsiline keskkond toetab ettevõtlust. 2. Tegevuspiirkonna ettevõtjad kasutavad võrumaist kultuuripärandit, kohalikku ressursi, on partnerid noorte ettevõtlikkuse arendamisel ning panustavad elanikele vajalike teenuste osutamisse.	Mikro- ja väikeettevõtted, mittetulundusühingud, füüsilisest isikust ettevõtjad, sihtasutused, kohalikud omavalitsused ja kohalik LEADER tegevusgrupp.	Toetust saanud projektide arv 30 Sh kohaliku ressursi väärindavate projektide arv 6 Sh ühisprojektide arv 5 Paranenud teenustest kasu saavad maapiirkondade elanikud 10 000
	2.2. Väiketootmis-ettevõtete arendamine	Ettevõtted pakuvad lisandväärtust loovaid tooteid jätkusuutlikkuse ja/või töötingimuste parandamise ja/või uuenduslikkuse eesmärgil.	Võrumaa Partnerluskogutegevuspiirkonnas vähemalt 1 aasta tegutsenud mikroettevõtjad, väikeettevõtjad või füüsilisest isikust ettevõtjad	Toetuse saanud projektide arv 35 Kasusaajate arv 300
3. Riigisisese- ja väliskoostöö meede		Tegevuspiirkonna ettevõtjad ja kogukonnad (sh noored) kasutavad koostöös saadud uusi teadmisi ja oskusi, on innovaatilised ja kasutavad parimate praktikate kogemust omavahelises koostöös, teenuste ja toodete arendamisel, kohaliku ressursi ja kultuuripärandi kasutamisel.	MTÜ Võrumaa Partnerluskogu	Puudub

KOOSTÖÖ TEISTE PARTNERLUSTEGA

Strateegia elluviimisel ning eesmärkide täitmisel oli oluline nii siseriiklik kui ka rahvusvaheline koostöö, sest see andis võimaluse hoida suhtlust erinevate sektorite esindajate ning partnerorganisatsioonide vahel, jagada teadmisi ning kogemusi, omandada uusi teadmisi ning tekitada ühiseid koostööprojekte nii sektorivahelisel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Riigisisese- ja väliskoostöö meetet käesoleva töö raames ei hinnatud.

Kuigi Võrumaa Partnerluskogu piirkonda kuuluvad vaid osa Võru maakonna valdadest, peetakse siiski oluliseks ka koostööd enda valla teiste omavalitsustega ning ollakse selleks avatud. Siseriiklikult tehakse koostööd nii lepinguliste partneritega kui ka teiste piirkondade LEADER tegevusgruppidega. Koostöö eesmärk on põhimõtete laiem ellu rakendamine, suunates partnereid enam pöörama tähelepanu strateegia eesmärkidele ja nendesse panustama. Arengustrateegias oli planeeritud koostöö Lõuna-Eesti erinevate partneritega, kellega on aja peale tekkinud tugev side.

Võrreldes eelmise perioodiga taotles Võrumaa Partnerluskogu oluliselt rohkem toetust koostööprojektide läbiviimiseks. Kokku oli projekte antud perioodil kuus, millest kolm on veel käimas ning kolm juba lõppenud. Tegemist oli nii siseriiklike kui ka rahvusvaheliste projektidega, millest viimase puhul tehti koostööd Soome, Iirimaa, Läti ning Slovakkia Leader tegevusgruppidega.

Projektidest kaks olid seotud jahindusega, millest esimene oli ettevalmistav projekt ja selle käigus loodi rahvusvahelise jahinaiste koostöövõrgustik, mis aitas kaasa jahinaiste ühenduste teadmiste, kultuuri ja kogemuste omandamisele ja jagamisele. Projekti käigus aidati kaasa jahinaiste tegevuste arendamisele ning liikmete kaasamisele. Projekti eesmärgiks oli ka jahinduse imago parandamine läbi erinevate ürituste ning tegevuste, mis olid suunatud avalikkusele. Lisaks aitas projekt kaasa looduse säästmisele ja väärtustamisele läbi kogukonna kaasamise.

Teine oli samal teemal rahvusvaheline koostööprojekt nimega „Naine Jahil“, mille peamine eesmärk oli luua projektiga partnervõrgustikud ja arendada eetilised ja jätkusuutlikud jahindusalased tegevused nii regionaalsel kui rahvusvahelisel tasandil ning seda naiskütide vaatenurgast lähtuvalt. Projekti eesmärk oli pöörata tähelepanu just naiste rollile jahinduses, mis on üks võti jahinduse paremaks arusaamiseks ning tõlgendamiseks. Lisaks oli oluline propageerida puhast orgaanilist toitu, mis on jahinduse kui tegevuse tulemiks. Kahe projekti tulemusel on aktiveerunud kogukonnad ning toimunud mitmed koolitused, mida suure huvi tõttu jätkatakse ka edaspidi. Kahe eelnevalt välja toodud projekti tulemusel sündis kolme riigi vahelise koostöö tulemusel rahvusvaheline kokaraamat.

Kaks projekti olid seotud turismi ning identiteedi tugevdamisega. Esimese projekti käigus tugevdati Lõuna-Eesti identiteeti ning toodi piirkonnale tuntuks ning küllastajaid. Läbi National Geographicu ajakirja tutvustati Lõuna-Eesti piirkonda suuremale auditooriumile, avaldades ajakirjas lühilugusid ning artikleid. Projekti tulemusel loodi lisandväärtust kogu Lõuna-Eesti turismimaastikule, arendati ettevõtlust ning toodi piirkonnale tuntuks läbi suurema lugejaskonna. Teine sama teemaline projekt oli seotud kogukondade tugevdamisega ning turismi edendamiseks läbi National Geographic kollaste akende. Projekti eesmärk oli piirkonna tugevama identiteedi loomine ning ühiste väärtuste säilitamine. Lisaks oli eesmärkideks ka uute innovaatiliste ning jätkusuutlike lahenduste tekitamine, koostöövõrgustike tugevdamine, küllastajate arvu kasv ning majanduslik heaolu kasv. Projekti tulemusel ilmusid artiklid National Geographic ajakirjadesse nii Eestis, Suurbritannias, Tšehhis kui ka Soomes ning suurema inimeste hulga jõudmiseks kasutati erinevaid ristikurunduse meetodeid. Lisaks vahetati projekti käigus kogemusi ja korraldati õppereise teise piirkonna võrgustikule, viidi läbi rahvusvaheline foto- ja videokonkurss ning koolitusprogramm Lõuna-Eesti turismiettevõtjatele. Samuti kasutati kõikides partnerriikides „Elu kahe maailma piiril“ ning „Living on the edge“ kaubamärke.

Arenguprogrammi käigus keskenduti ühe projektina ka ettevõtjate kasvamisele, mille raames viidi läbi koolitusi tegutsevatele ettevõtjatele. Koolituste käigus keskenduti turundamisele läbi erinevate kanalite ning kaasati selle valdkonna asjatundjad. Koolitus sisaldas ka õppekäiku Võrumaal, mille tulemusel said ettevõtjad teiste tegevustega tuttavaks ning luua koostöösidemeid. Lisaks koolitustele

viidi läbi ka mitmed õppereisid välismaale eesmärgiga luua koostöösidemeid ettevõtjate vahel ning tutvuda teiste LEADER tegevusgruppide ja omavalitsustega. Viidi läbi õppereis Lätti, ülejäänud plaanitud õppereisid jäid COVID-19 eriolukorra tõttu ära. Lätis loodi koostöösidemeid ning tutvuti kohalike ettevõtjatega. Lisaks saadi kogemus LEADER tegevusgruppide ning omavalitsuste piirkonna turunduspraktikatest. Visiidi käigus toimus ka koostöökohtumine LEADER tegevusgruppide vahel, mille peamiseks teemaks oli ettevõtluse arengu toetamine Lätis ja Eestis. Projekti käigus tehti ka neli videot lugudega partnerluskogu piirkonna ettevõtjatest ning koostöös elluviidud LEADER projektidest.

Viimaseks ühiseks projektiks on arukate külade projekt, mille eesmärk oli pakkuda osalejatele teadmisi, oskusi ning tuge aruka küla strateegia koostamiseks. Projekti tulemusel loodi Eesti arukate külade võrgustik ning iga osalev küla või piirkond sai selle tulemusel luua endale strateegia või tegevuskava. Projekt on, tegevusgrupi kogemuse omandamisel arukate külade konseptsioon, sisendiks uue programmiperioodi loomiseks, luues vajadusel selleks jätkutegevusi ning jätkatas selle konseptsiooniga kohalikul tasandil.

ARENGUSTRATEEGIA UUENDAMISED

Arengustrateegiat on uuendatud kahel korral – 2017. aastal ja üleminekuperioodil 2021. aastal.

2017. aasta muudatused tehti koostöös Civitta Eesti AS-ga ning vajadus tulenes sellest, et meetmed ning osad hindamiskriteeriumid ei vastanud enam vajadustele.⁶ Arengustrateegiat muudeti varasemate kogemuste põhjal ning vastavalt kohaliku tegevusgrupi vajadustele. Muudatuste tulemusel täiendati ning kohandati hindamiskriteeriume, muudeti strateegia sõnastust, et see võimaldaks toetada huvitavaid ning kogukonnale vajalike projekte ning vaadati üle eesmärgid ja nõuded, et need läheksid paremini projektile-taotlejale kokku. Hindamiskomisjonide esimehed tõdesid, et 2017. aasta arengustrateegia muudatustega tekitati muuhulgas uus skaala ning hindamise protsess läks selgemaks. Muutus oli tuntav ja tegi töö oluliselt lihtsamaks. Sellegipoolest leidsid hindajad, et keerulisem on hinnata projekte, mis on seotud spetsiifilise valdkonnaga või teenivad kitsast kasutajate rühma ning ei ole selgesõnaliselt suunatud kogukonna kaasamisele.

Teine muudatus toimus 2021. aasta sügisel, kui strateegiat pikendati kahe aasta võrra ehk aastani 2022.⁷ Uus arengukava moodustatakse uueks programmiperioodiks, mis algab aastal 2023, kuid üleminekuperioodiks 2021 – 2022 eraldati partnerluskogule 1,1 miljonit eurot.⁸ Tulenevalt Euroopa Liidust eraldatud taasterahastu vahenditest lisati üleminekuperioodi uus meede – alammeede 2.1. ehk „COVID-19 kriisi mõju leevendamine“. Antud meetme eesmärk on aidata pandeemias pihta saanud ettevõtteid oma teenuseid või tooteid kohandama, et ettevõtete konkurentsivõimet suurendada ning kriis edukalt seljatada. Esimesed taotlusvoorud avatakse 24. jaanuaril 2022, kui taotlusi saab hakata esitama ettevõtluse meetme projektide jaoks. Teiste meetmete taotlusvoorud avatakse 2022. aasta märtsis.⁹

Intervjueeritavatelt küsiti, kuivõrd tuttavad on nad Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia ning selle eesmärkidega. Valdav enamus tunnistasid, et ei ole strateegiat läbi töötanud ega mäleta selle sisu peast, kuid üldine taust on ikka teada ning on arengustrateegia dokumenti sirvinud eeskätt projektitaotluste kirjutamise ajal, et need meetmete tingimustele vastaks. Samuti on intervjueeritavad dokumendiga põhjalikumalt tutvunud siis, kui strateegiat koostati ning seotud osapooltelt kommentaare, ettepanekuid ning küsimusi oodati. Osapooled hindavad võimalust kaasa rääkida ning püüavad omapoolset sisendit pakkuda. Partnerluskogu peab arengustrateegia koostamisel oluliseks kaasamise põhimõtet, mistõttu on osapooltele korraldatud visiooni, strateegiliste eesmärkide ja meetmete väljatöötamisel ka mitmeid arutelusid, õppereise, nõupidamisi ja seminare.

⁶ VPK arengustrateegia muudatuste seletuskiri. Civitta, 2017.

⁷ Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2014-2022. <[link](#)>

⁸ Uutest avanevatest taotlusvoorudest 2022. Võrumaa Partnerluskogu, 2021. <[link](#)>

⁹ Võrumaa Partnerluskogu avab esmalt Ettevõtluse meetme taotlusvoorud. Võrumaa Partnerluskogu, 2021 <[link](#)>

3. ETTEVÕTLUSKESKKONNA KIRJELDUS JA MUUTUSED

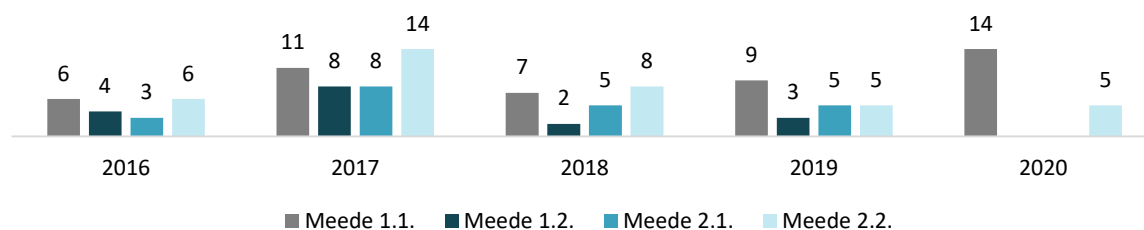
Järgnevalt on kirjeldatud Antsla, Rõuge ja Võru valdade ettevõtluskeskkonna lühikirjeldus ning muutused toetust saanud ettevõtete ja ühingute peamistes majandusnäitajates perioodil 2016 – 2020. Võrumaa üldise ettevõtluskeskkonna kirjeldamiseks kasutati Statistikaameti ning Maksu- ja Tolliameti avalikke andmeid. Muutuste analüüsimiseks toetust saanud ettevõtete ja ühingute majandusaasta aruannete peamistes näitajates kasutati Äriregistrist saadud andmeid.

Võrumaa Partnerluskogu piirkonna majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on viimaste aastatega kasvanud ning 2019. aastal oli kokku piirkonnas 1074 aktiivset ettevõtet.¹⁰ Võrreldes aastaga 2017 on see 65 ettevõtet rohkem. Vaid Antsla vallas on majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv sellel perioodil vähenenud, 207 pealt 204 ettevõtte peale. Rohkem kui poole 2019. aasta aktiivsetest ettevõtetest moodustas Võru vallas tegutsevad 569 ettevõtet.

Enim on piirkonnas esindatud puidu- ja mööblitööstus, kaubandus, metallitööstus ning toiduainetööstus. Intervjueeritavate arvates on tööstuses toimumas suured muutused, kuna piirkonnas on oskustöölise nappus ning ettevõtted liiguvad tootmise digitaliseerimise poole. Samuti avaldas mõju pandeemiast tingitud eriolukord, kuna tarneahelad olid häiritud ning tarneraskused kestavad kohati siiani. See suunab tootmisettevõtteid tegema ümberkorraldusi, kuid ühtlasi avab uusi võimalusi kodumaistele tootjatele.

Perioodil 2016–2020 said toetust 79 projektipartnerit, kes viisid kokku läbi 123 projekti. Hindamise ajaks on neist lõpetatud 93 projekti. Enim ehk 32 projektipartnerit oli Rõuge vallast, 26 Võru vallast ning kaheksa Antsla vallast. 12 partnerit Võru linnast ning üks Setomaalt. Toetatud projektide arv meetmete ning aastate lõikes on toodud Joonis 3. Toetust saanud ettevõtjate kohta päriti äriregistrist majandusnäitajate andmed, konkreetne päring on toodud aruande Lisas 2. Andmed küsiti aastate 2016–2020 kohta, et oleks võimalik analüüsida hindamise perioodil toimunud muutuseid.

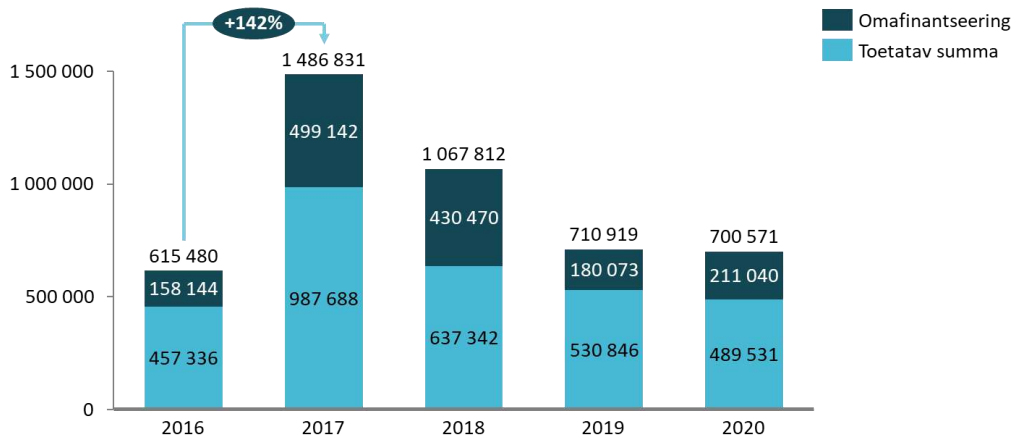
JOONIS 3. ESITATUD JA RAHASTATUD PROJEKTIDE ARV PERIOODIL 2016 – 2020

Joonis 4 illustreerib kõikide Võrumaa Partnerluskogu kaudu LEADER meetmest toetust saanud projektide kogumaksumust aastate lõikes. Toetuste eraldamise esimesel aastal oli projektide maksumus kõige madalam, kuid tegi aastaga hüppelise tõusu, liikudes 142% võrra üles ning saavutades pea 1,5 miljoni euro suuruse tipu. Peale seda on projektide kogumaksumused igal aastal langenud ning viimasel aastal oli kogumaksumuste summa võrreldes esimese aastaga vaid 14% suurem, ent raha eraldati üksnes kahest meetmest. Omafinantseeringu määr oli 2017. ja 2018. aastal keskmiselt kõrgem, ligikaudu 30-40% ning aastatel 2016, 2019 ja 2020 keskmiselt ligikaudu 25%.

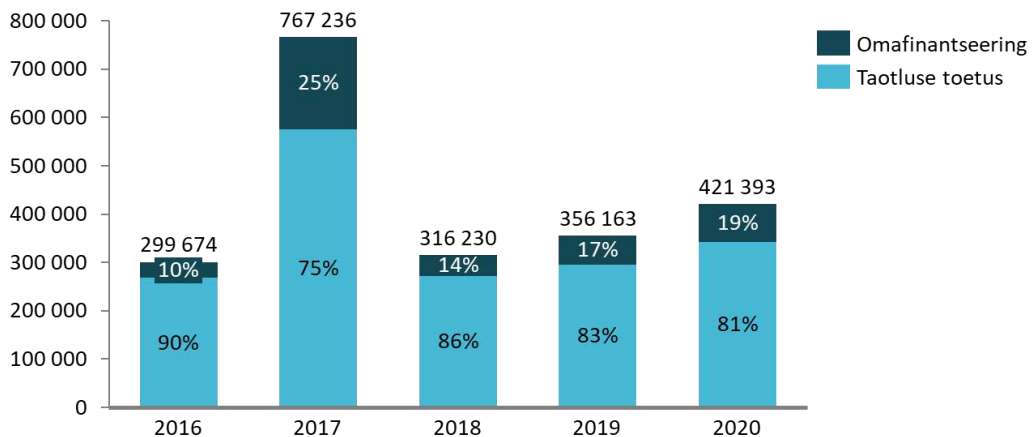
¹⁰ Majanduslikult aktiivsed ettevõtted. Statistikaamet, 2021. <link>

JOONIS 4. PROJEKTIDE KOGUMAKSUMUS AASTATE LÖIKES KÕIKIDE MEETMETE PEALE KOKKU (€)

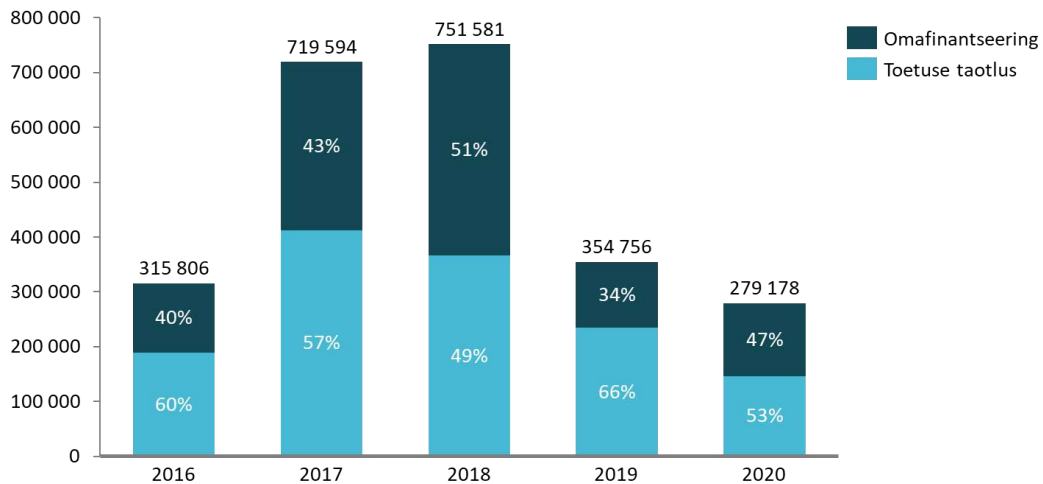
Joonis 5 näitab, et omafinantseeringu määr on esimese meetme puhul jäänud vahemikku 10 kuni 25 protsenti. Esimene aasta oli omafinantseeringute keskmine maht kõige madalam ehk 10%, kuid juba järgmisel aastal tegi suure hüppe ning moodustas 25% meetme toetuste summast. Aastal 2018 oli omafinantseeringu maht väiksem ehk 14%, kuid tõusis järgnevatel aastatel vastavalt 17% ning 19%-ni. Sellest võib järeldada, et kogukonnaprojektide läbiviijate finantsvõimekus on olnud tõusuteel.

JOONIS 5. MEETME 1 PROJEKTIDE MAKSUMUS JA OMAFINATSEERINGU OSAKAAL

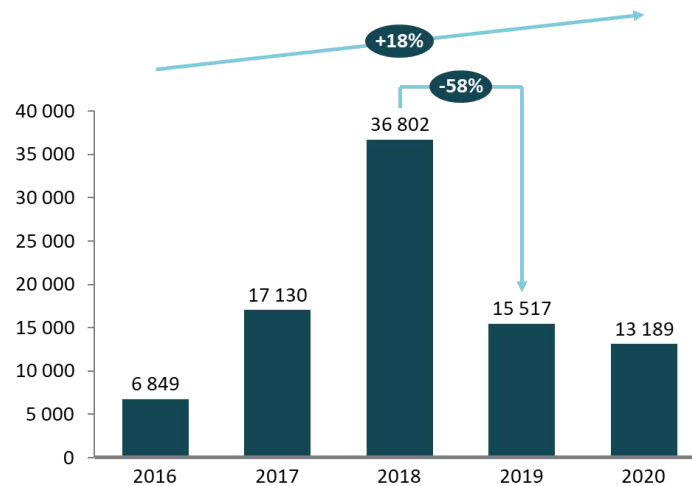
Omafinantseeringu maht oli teise meetme puhul suurem, kui esimese meetme puhul, näitab Joonis 6. 2016. aastal moodustas omafinantseering teise meetme mahust 40%. Järgneval aastal tõusis see 43% ning aasta hiljem oli omafinantseeringu maht 51% 2018. aasta projektide maksumusest. 2019. aastal oli omafinantseeringu maht perioodi kõige väiksema mahuga ning moodustas 34%. Viimasel, 2020. aastal oli omafinantseering taas kõrge ning moodustas 47% projektide maksumusest.

JOONIS 6. MEETME 2 PROJEKTIDE MAKSUMUS JA OMAFINANTSEERINGU OSAKAAL

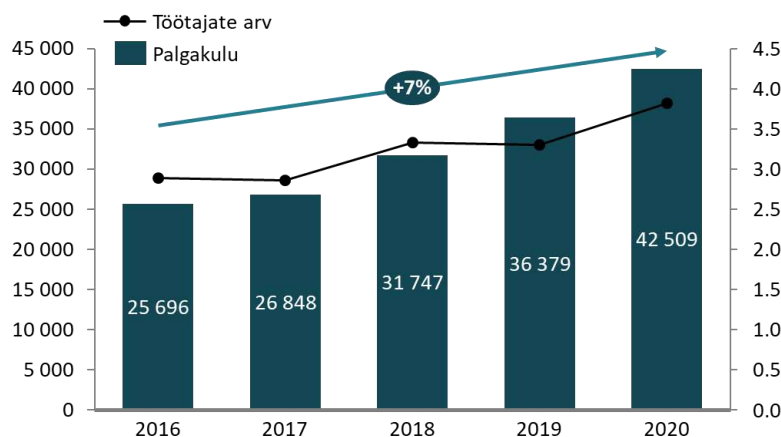
Joonis 7 näitab, et aastast 2016 on ettevõtete keskmine kasum tõusnud, keskmiselt 18% aastas. Programmi esimese aasta tulemusel oli kasum pea 7000 eurot ning juba aasta hiljem kasvas see 10 000 euro võrra. 2018. aastal saavutati suurim keskmine kasum, pea 37 000 eurot ettevõtte kohta. Arvestades, et enim projekte said toetusotsuse aastal 2017, oli järgneva aasta tõus oodatav. Peale seda on keskmise kasumi väärtused langenud, kukkudes 2019. aastaks eelmise aastaga võrreldes pea 60% võrra ning järgneval aastal langes keskmine kasum veelgi. Võrreldes arengustrateegia esimese aastaga oli perioodi lõpuks tõusnud keskmine kasum siiski pea kahekordseks, kuid ei saa järeldada, kas see oleks otseselt hinnatavate projektide mõju olnud.

JOONIS 7. TOETUST SAANUD ETTEVÕTETE KESKMINE KASUM AASTATE LÕIKES (€)

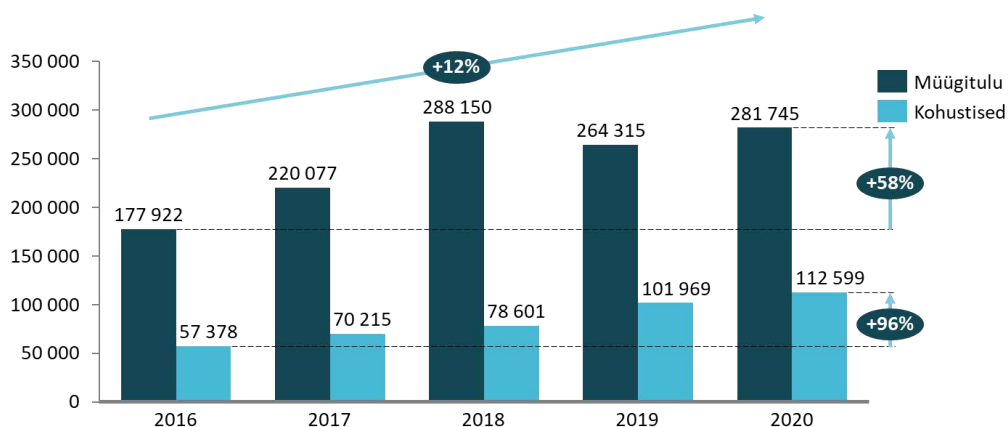
Võrreldes arengustrateegia esimese aastaga toob Joonis 8 välja, et nii töötajate arv kui ka palgakulu on tõusnud. 2016. aastal maksti töötajatele keskmiselt 25 696 eurot ning ettevõtetes töötas keskmiselt kolm inimest. Iga aastane tõus nii palgakuludes kui ka töötajate arvus viis 2020. aastaks töötajate keskmise arvu ettevõttes ligikaudu nelja peale ning palgakulud kasvasid 42 509 euro peale. See tähendab, et viie aastaga on suudetud lisada keskmiselt üks töökoht iga ettevõtte kohta. Palgakulude kasv on võrreldes esimese aastaga kasvanud 65%.

JOONIS 8. KESKMISE PALGAKULU NING KESKMISE TÖÖTAJATE ARVU VÕRDLUS AASTATE LÖIKES

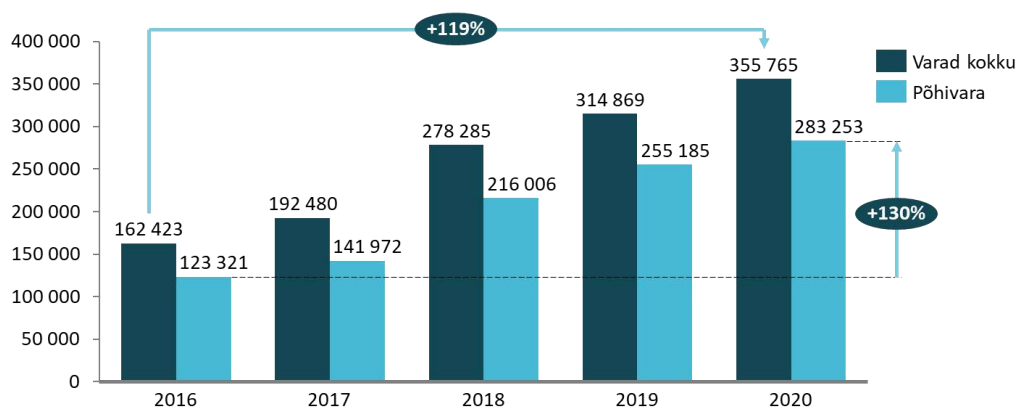
Ettevõtete keskmine müügitulu on samuti kasvanud, võrreldes aastaga 2016 keskmiselt 56% (vt Joonis 9). Suurim keskmine müügitulu oli aastal 2018, mis oli ligikaudu 62% suurem kui 2016. aastal. Oluliselt oli kasvanud ka kohustusite arv ettevõtetes. Perioodi jooksul aastast 2016 on keskmine kohustusite arv piirkonna ettevõtetes kasvanud 96%, ligikaudu 57 000 euro pealt 112 000 eurole.

JOONIS 9. TOETUST SAANUD ETTEVÕTETE KESKMINE MÜÜGITULU NING KOHUSTISED AASTATE LÖIKES (€)

Jõudsalt on toetust saanud ettevõtete seas kasvanud ka keskmine varade hulk perioodi jooksul (vt Joonis 10). Aastal 2016 oli varade hulk keskmiselt väärtusega 162 000 eurot ning perioodi lõpuks ehk 2020. aastaks kasvas see 119%, jõudes ligikaudu 356 000 euro juurde. Ka põhivarade hulk on järjepidevalt kasvanud ning võrreldes toetuste esimese aastaga on see kasvanud 130% võrra.

JOONIS 10. KESKMINE VARADE NING PÕHIVARADE HULK TOETUST SAANUD ETTEVÕTETES (€)

Perioodil 2016–2020 said toetust 79 projektipartnerit, kes viisid kokku läbi 123 projekti. Hindamise ajaks on neist lõpetatud 93 projekti. Kõige mahukam oli arengustrateegia 2017. aasta, kui projektide maksumus oli suurim ning 2018. aasta, mis jäi eelnevale veidi alla, kuid oli teistest aastatest siiski oluliselt suurem. Perioodi jooksul on jõudsalt kasvanud nii ettevõtete müügitulu, varad ning töötajate arv. Esimese meetme puhul on kasvanud ettevõtjate võimekus kaasata projektidesse ka kõrgemat omafinantseeringu mahtu. Teise meetme omafinantseeringu maht oli oma olemuselt juba mahukam, kuid ka seal jõudis see projekti lõpuks kasvada. Eriti tuleks välja tuua 2018. aasta kasumi mahtu, mis ületas iga teise aasta kasumi mahtu poole võrra. Müügitulu kasvas keskmiselt 12% aastas, millega koos kasvasid ka kohustised. Müügitulu saavutas programmi algusega võrreldes lõpuks pea 60% kasvu.

4. MEETMETE TULEMUSLIKKUS

Käesolevas peatükis on antud hinnang meetmete eesmärgipärasusele ja tulemuslikkusele. Intervjueeritavatel paluti kirjeldada, kuidas õnnestus saavutada projektide eesmärgid ja ellu viia planeeritud tegevused, millised olid tekkinud takistused, kas rahastatud projektide tulemused saavutati, mis nende saavutamist toetas ning millisena näevad projektipartnerid konkreetse projekti ja LEADERi laiemat mõju piirkonna arengule. Kus võimalik, on arvamusi selgitatud meetmete lõikes.

PROJEKTIDE EESMÄRGID

Küla- ja kultuurimeetme projektide eesmärgid seadsid taotlejad vastavalt enda olemasolevatele eesmärkidele, mille seast valiti need tegevused, mis vastasid LEADERi kaudu toetatavatele tegevustele ning mis olid ka eelarve mõistes mõistlikud. Arengustrateegias seatud eesmärgid pidasid intervjueeritavad piisavalt ulatuslikeks, et oma planeeritud tegevused sinna alla sobitada. Omaette eesmärk on mitmetel organisatsioonidel olnud võimalusel alati taotlus esitada.

„Eesmärk oli teada, et teadsime, et tahaksime midagi paremaks teha, siis valisime, milline meie eesmärk sinna kõige paremini sobituks.“ (projekti läbiviija)

„Ma arvan, et põhimõtteliselt, kui me oleme taotlema läinud, siis oleme oma projekti proovinud sihtida selliselt, et ta sinna meetmesse kvalifitseerub.“ (projekti läbiviija)

Intervjueeritavad jaotasid küla- ja kultuurimeetme alameetmed oma sõnadega tihti investeringutega seotud meetmeks (alameede 1.1. Külakogukondade arendamine) ja tegevustepõhiseks meetmeks (alameede 1.2. Kogukonna arendamine läbi ühiskoostöö). Külakogukondade arendamise meetme projektide eesmärgid olid kohalikele keskkonna paremaks tegemine ning projektidega püüti hõlmata võimalikult laia osa kogukonnast. Investeringute eesmärgid seati vajaduspõhiselt, peamiselt, et parandada kogukonna poolt kasutatavate hoonete tingimusi või luua uusi üldkasutatavaid rajatisi.

„Eesmärk on ikka investeringu puhul, et keskkonda teha paremaks kohalikele.“ (piirkonna esindaja)

Intervjueeritavad arvasid, et küla- ja kultuurimeetme projektitaotlused on edukamad, kui taotlejad on juba mõnda aega toimetanud ning tuntust kogunud, mis teeb nad eelduslikult projekti läbiviijatena usaldusväärsemaks. Investeringute osas märgiti ära, et edukaimad tunduvad olevat projektid, mille tulemusena valmivad avalikud ning tasuta kasutatavad väliatraksioonid.

„Meil oli tegevus ees ja siis ehtasime. Ei olnud nii, et istume ja mõtleme, mida teha, et seal on lagunenuid hoone, teeme sinna midagi, vaid meil juba tegevus käis ja siis hakkasime ehitama.“ (projekti läbiviija)

„Investeringutega seotud projektid tulenevad majast, see on tihedas kasutuses ja on end õigustanud.“ (projekti läbiviija)

„Mulle alati tundus, et investeringute puhul olid kõige kindlamad sellised hästi avalikud väliatraktsioonid. Seal nagu midagi teistsugusemat või ägedamat tundus raskem välja mõelda, sest punktide ja ülesehituse mõistes tundus alati, et see on kindlapeale minek. /.../ Hindamissüsteemist saad aru, et parem, kui selline 24/7 kõigile tasuta kättesaadav.“ (piirkonna esindaja)

Kogukonna arendamine läbi koostöö hõlmas intervjueritavate sõnul nii-öelda „pehmeid“ tegevusi, mille kaudu tuua kogukond ja ka laiemalt huvitatud inimeste ring kokku ning suurendada eestvõtlike organisatsioonide omavahelist koostööd. Tegevusteks olid näiteks loengute sarjad, tugitegevused ning spordiüritused. Ürituste korraldamine on intervjueritavate sõnul lai valdkond, mis toetab inimeste sotsialiseerumist ja aitab väärtustada oma kodukanti, kuid pakub osapooltele ka tegevuste planeerimise ja organiseerimisega seotud oskuseid ning kasvatab loovust.

Ettevõtluse meetme alla kuulusid ettevõtjate vahelise koostöö arendamisele suunatud meede (alameede 2.1. Ettevõtluskeskkonna arendamine) ning ettevõtete infrastruktuuri arendamisele suunatud meede (alameede 2.2. Väiketootmisettevõtete arendamine). Ka ettevõtlusmeetme puhul lähtusid taotlejad eelkõige ettevõtte varasemalt välja selgitatud vajadustest ning uurisid, millise meetme alla nende planeeritavad tegevused kõige paremini sobituks.

„Kõigepealt vaatame, mis meil vaja on ja siis vaadanud, kas kuhugi on võimalik kirjutada, mitte vastupidi, et võtame strateegia lahti ja nuputame.“ (projekti läbiviija)

„Pigem on ikkagi see, et kõigepealt meil on olnud idee, siis oleme vaadanud, kas ja kuhu me sobime. Ja on ka neid ideid olnud, mida ei esitanud, kuna need ei sobi kontseptsiooniga.“ (projekti läbiviija)

Ettevõtluskeskkonna arendamise puhul on projektide ideed tekkinud valdavalt ettevõtjate vahelisest diskussioonist ja ühiste arutelude tulemusena. Mõne idee puhul oli mõte algselt lihtsalt õhku visatud ning mõne aja pärast koorus sealt edasi midagi, mille rakendamiseks otsustati toetust küsida. Küll aga oli intervjueritavatele jäänud mulje, et koostööprojekte ei ole väga omaks võetud ning ühisprojektide läbiviimist peetakse keeruliseks, kuna raske on leida eestvedajat.

„Ettevõtluskeskkonna meetme puhul oli eesmärk nügida koostööd. Mitte isegi niivõrd, et üks ettevõtte nüüd kuhugi hullult arenguhüppe teeb, vaid et kohalikud ettevõtjad omavahel piirkonnas teeksid koostööd. Et nad saaksid omavahel tuttavaks, teaksid, kes on teised ettevõtted, siis tekib alati koostöökohti.“ (piirkonna esindaja)

„Viimase strateegia üks suund, mida hirmsasti aeti, oli koostööprojektid¹¹, mida tundub, et pole väga omaks võetud.“ (projekti läbiviija)

Väiketootmisettevõtete arendamise meetmest toetatud projektide eesmärgid on lähtunud konkreetsetest kitsaskohtadest, sh hoonestiku kehv olukord, amortiseerunud seadmed ning võimalusest tõsta tootmise efektiivsust ja teenuse kvaliteeti ning parandada töökeskkonda. Tootmise efektiivsuse tõstmiseks osteti uusi seadmeid, mis muudavad töö kiiremaks ja täpsemaks ning vanad seadmed vahetati välja kaasaegsemate vastu. Töökeskkonna parandamiseks tõsteti näiteks õhu puhtusetaset ning ruumide kütmiseks installeeriti energiasäästlikke kütelahendusi. Töökeskkonna parandamine on eeskätt oluline Võrumaa kontekstis, kus korduvalt rõhutati peamise murekohana töajõupuudust ning ettevõtted konkureerivad omavahel heade spetsialistide värbamiseks. Küll aga on olnud ka projekte, mis on saanud toetust uue tegevusega alustamiseks.

„Sel hetkel, kui meetmed on tekkinud, on need meie tehases kõige suuremad kitsaskohad olnud. Hoonestiku heakord, tehniline kord olid käest ära ja meie eesmärk oli parandada nende hoonete tehnilist seisut, et saaks edasi minna.“ (projekti läbiviija)

„Kagu-Eestis on probleem töajõuga, eriti tootmist silmas pidades, spetsialistidega. Kandis, kus on palju väikeseid tootmisettevõtteid, on töajõud konkureeriv. Täna enam ei olegi nii oluline palganumber, vaid keskkond, kus nad töötavad. Ja meil oli probleem päris tõsine. /.../ Sellest lähtuvalt tõuseb hoone sisekliima, inimestel on parem töötada, kui on paremad valgustid laes, ilusamad seinad, rohkem soojust. Sellised pisiasjad tähendavad paremat töökeskkonda.“ (projekti läbiviija)

¹¹ Mõeldud on ühisprojekte, kuna koostööprojektidele saab toetust taotleda vaid Võrumaa Partnerluskogu.

Ettevõtete vastused küsimusele, kas ettevõtted oleksid tegevused läbi viinud ka ilma LEADER meetme toeta, varieerusid, kuid kõik nõustusid, et toetusest on olnud väga suur abi. Kuivõrd osad arvasid, et ei oleks tegevusi omal käel läbi viinud või oleks seda teinud oluliselt aeglasemas tempos, siis teised tõdesid, et põletava vajaduse tõttu oleks investering tehtud ka ilma toetuseta. Küll aga ei oleks neid tehtud ühe korraga, vaid osade kaupa, kuna mikroettevõtetele pole võimalik niivõrd suurt summat korraga välja käia ning tegevuste läbiviimiseks oleks pidanud võtma laenu. Projektide läbiviijad olid aga ühel nõul, et LEADERi toetus on lisanud nende tegevusele olulist väärtust.

„Meie oleme väikesed, me suuri riske ei võta, LEADER on olnud hea abiline, et oleme saanud käivitada. Vastasel juhul oleks suured laenu.“ (projekti läbiviija)

„See oli vajaduspõhine otsus. Isegi, kui ma ei oleks partnerluskogust seda toetust saanud, oleksin pidanud niikuinii selle ostma, mul ei olnud valikut.“ (projekti läbiviija)

TAKISTUSED PROJEKTIDE LÄBIVIIMISEL

Intervjueeritavad nentisid, et üldiselt LEADER projektide läbiviimisel erilisi takistusi esinenud ei ole. Peamise takistusena nimetati nii küla- ja kultuurimeetme kui ka ettevõtluse meetme puhul COVID-19 levikust tingitud eriolukorda, kuid see jääb LEADERi ja partnerluskogu tegevuse mõjusfäärist välja. Pandeemia on takistanud eeskätt koostööprojekte, kuna tegevusi ei saanud läbi viia ning inimesed on kokkusaamiste osas jätkuvalt skeptilised. Intervjueeritavad tõdesid, et veebi vahendusel läbiviidavad tegevused ei täida oma eesmärki niivõrd hästi kui füüsiliselt teiste inimestega kokku tulemine. Samas leidis ka valdkondi ja ettevõtteid, kelle tegevusele mõjus COVID-19 tekitatud olukord positiivselt, nt konkreetsed tootmisettevõtted, kelle rahavood kasvasid ning see võimaldas projektid planeeritust kiiremini ellu viia. Samuti kasvatas eriolukord Eesti siseturismi ning Võrumaa osutus populaarseks sihtkohaks, toetades kohalikke ettevõtteid ja ühinguid.

Investeringuprojektide läbiviimise juures nähti raskustena vajaminevate dokumentidega seotud asjaajamist ja projekti läbiviimiseks raha leidmist. MTÜd on omavahel teemat arutanud ning mõnikord loobutakse taotluse esitamisest just seetõttu, et peljatakse projektidega kaasnevat paberimajandust ja sellega seotud riske. Taotlejate jaoks on alati riskikoht, et kui dokumendid ei ole korrektselt täidetud või kogemata on mõni viga sisse tulnud, ei maksta toetust välja, kuid investering on juba tehtud, mõnikord laenatud rahaga. Samuti valmistab MTÜdele sageli raskuseid esialgse investeringu jaoks raha eraldamine, kuna need kulutused saadakse toetuste näol tagasi alles hiljem. Mõned intervjueeritud ühingute esindajad, kes on varasemalt projekte edukalt läbi viinud, on otsustanud uuesti mitte taotleda just seetõttu, et investeringuprojektid on keerulised ning juristi või muu taolise spetsialisti palkamiseks ei ole MTÜdel ressursse. Mõned MTÜd mainisid, et nende eesmärk ei ole arendada rohkem uusi teenuseid või tegevusi, vaid muuta olemasolevad efektiivsemaks ja leida inimesed, kes olemasolevaid tegevusi eest veaksid.

„Investeringute puhul ka, me räägime vabatahtlikest eestvedajatest, kes teevad seepärast, et neil on missioonitunne. Võin olla teadlik, aga ehitusest ma küll midagi ei tea. Esimese projektiga sain teada, et kaetud tööde akt on olemas, kui projekt oli ellu viidud, kui ehitajaga töö lõpetatud. Öeldakse, et see on nii loogiline, aga kui pole puutunud kokku, siis ei ole loogiline! Vastutus on hästi suur, räägime mitmekümnest tuhandest eurost, aga tuge ei ole. PRIA ega partnerluskogu ei ütle, et sina liigitud sinna, pea silmas neid ja neid asju.“ (projekti läbiviija)

„Ma olen rääkinud teiste kohalike MTÜdega ja nad ütlevadki, et nad loobuvad, kuna nad hakkavad kartma seda asjaajamist. /.../ Meil läks hästi, aga me enam uuesti ei tee, tegutseme oma asjadega ja rohkem ei taha. Nii ära on väsitatud.“ (projekti läbiviija)

Ehitusprojektide juures on üks suur murekoht ka hindade kallinemine ajavahemikus, mis jääb pakkumiste küsimise ning reaalse ostutehingu vahele, kuid seda peeti paratamatuseks. Samuti kritiseeriti olukordi, kus projekti läbiviimisel jäi raha üle, kuid selle kasutamise otstarvet ei olnud võimalik muuta ning ülejäävast rahast tuli loobuda. Märgitakse, et taotlejaid võiks sellest juhustes või konsultatsiooni käigus teavitada.

„Meil jääb palju raha üle, asjad on odavnenu, tahaks raha eest midagi muud soetada, aga selle otsuse saamine on keeruline. Seda tehakse äärmise häda korral, kuigi võiks olla paindlikum. Ilmselgelt

kahe aasta jooksul võib muutuda valdkonnas ja ettevõttes. Kui põhjendame, siis võiks olla luba muuta.“ (projekti läbiviija)

Ettevõtluskeskkonna arendamise projektide juures tuleb arvestada, et meetme tingimustele vastavad ettevõtted on tihti nii väikesed (nt ühe inimese ettevõtted), et nende jaoks on ühisprojektide kaudu koostöö tegemine üsna ajakulukas ning kõrvaliste tegevuste arvelt võib nende otsene tulu väheneda. Strateegias kõlab ettevõtjate vaheline koostöö tegemine hästi, kuid piirkonna tänane ettevõtluskeskkond ei ole selleks veel valmis, leidsid intervjueeritavad.

„Rääkisime väike-ettevõtjatest, et võiksid usinamalt taotlema. Meetmetel pole iseenesest häda midagi, aga kuidas motiveerida neid ühe inimese ettevõtteid taotlema ja järgmist sammu tegema? Ta ütleb, et ei tahagi, talle sobib, kui teeb oma asja edasi ja ei ole vaja meetmega sahmerdamist.“ (piirkonna esindaja)

Piirkonna esindajad tõid veel välja, et ühiskoostöö projektide puhul kaasatakse mõnikord partnereid üksnes selleks, et taotlusvooru siseneda ning koostöö on vaid näiline. Intervjueeritavad rõhutasid, et ka ühe organisatsiooni poolt läbiviidud sisuline tegevus võib olla suure mõjuga ning tahes-tahtmata kaasatakse teisi osapooli ning toimub koostöö, kuid meetme tingimuste tõttu tuleb kaasata partnereid piirkonna üleselt. Ka aruandlus on selle võrra keerulisem. Piirkonna esindajate meelest võiks partnerite kaasamine anda täiendavaid lisapunkte, kuid ei peaks olema eeldus või kohustus, sest see välistab organisatsioonid, kes on tublid eestvedajad, kuid ei leia motiveeritud partnereid ning peavad kedagi kunstlikult liitma.

Kõik intervjueeritavad nõustasid, et projektide läbiviimisel oli peamine toetav asjaolu kohaliku LEADER grupi olemasolu ning võimalus nendega ühendust võtta ja arutada. Laialdaselt toodi välja head koostööd Võrumaa Partnerluskoguga ning partnerluskogu töötajate kättesaadavust ja abivalmidust.

PROJEKTIDE TULEMUSLIKKUS

Järgnevalt on välja toodud projektide ning strateegiliste eesmärkide sihttasemete tulemuslikkus andmete analüüsi ning projektipartnerite intervjuude põhjal. Valdavalt tõdesid intervjueeritavad, et projektide eesmärkide täitmisega probleeme ei esinenud ning eesmärgid said täidetud.

„Mul ei tule meelde, et meil oleks probleem olnud kordagi sellega, et midagi oleks täitmata jäänud või ei oleks saavutanud.“ (piirkonna esindaja)

Võrumaa Partnerluskogu määratud mõõdikutest – toetust saanud projektide arv ja kasusaavate elanike arv – on sihtmärgini jõudnud vaid alammeede 1.1., enamus sihttasemest on hindamise ajaks saavutamata. Esimese alammeetme toetust saanud projektide arv ületas esialgset sihti nelja projekti võrra ning teine alammeede jäi kuue võrra sihtmärgist alla. Esimese meetme puhul kokku oli eesmärk toetada 50 projekti, kuid reaalne tulemus oli 48 toetatud projekti. Teise meetme kaudu sai toetust esimese alammeetme puhul planeeritust projektidest kuueteistkümne võrra vähem ning teise alammeetme puhul planeeritust neli projekti vähem. Kokku jäi esimese meetme toetatud projektide arv eesmärgist alla 20 projekti võrra. Piirkonna esindajate sõnul on taotlejaid olnud alati rohkem kui toetuse saajaid, mistõttu võib sihttasem

Projektide kaudu kasusaavate elanike arv küla- ja kultuurimeetme peale kokku on hindamise ajaks ületatud, sh meede 1.1. projektide kaudu ületab kasu saanud elanike arv sihttasem enam kui kahekordselt. Ettevõtlusmeetme kaudu kasu saavate elanike arvud planeeritud sihttasem saavutanud ei ole. Nii piirkonna esindajad kui projektide läbiviijad tunnistasid, et kasusaavate elanike arvu on kohati väga keeruline hinnata ning tihti pannakse arvud kirja subjektiivse tunnetuse põhjal. Piirkonna esindajad arvasid, et eeskätt on kasusaavate elanike arvu raske ennustada just ettevõtlusmeetmes osalevatel projektipartneritel.

„Ühtlasi see kaudsed kasusaajad on pool umbluu. Vabandust, aga sa suhteliselt õhust võtad seda, võid ju heietada, et turistid, kes mööda sõidavad, käivad või kaudselt on veel ettevõtjaid, keda kaasata, aga see pole määrav number, see on üsna õhust võetud tavaliselt.“ (projekti läbiviija)

„Ma nüüd ei tea täpselt, kui palju oli kasusaajaid taotlustes märgitud, aga ma näen, et põhimõtteliselt terve vald on kaetud ja laiem kasusaajate hulk võib siin isegi tuhandetesse küündida. Kogukonna meetete puhul on kasusaajaid isegi üle eesmärkide, ma arvan.“ (piirkonna esindaja)

Siinkohal on oluline märkida, et projekte mõjutas programmiperioodi jooksul oluliselt COVID-19 pandeemiast tingitud eriolukord ning hindamise ajaks ei olnud kõik toetust saanud projektide tegevused veel ellu viidud, mistõttu nende tulemused tabelis (vt Tabel 2) ei kajastu.

TABEL 2. MEETMETE INDIKAATORITE SIHTTASEMED NING PROJEKTIDEGA SAAVUTATUD TULEMUSED

MEEDE	INDIKAATOR	SIHTTASE	TULEMUS*	ERINEVUS
Meede 1.1.	Toetust saanud projektide arv	30	34	+4
	Kasusaavate elanike arv	30 000	66101	+36101
Meede 1.2.	Toetust saanud projektide arv	20	14	-6
	Kasusaavate elanike arv	30 000	23704	-6296
Meede 2.1.	Toetust saanud projektide arv	30	14	-16
	Paranenud teenustest kasu saavad maapiirkondade elanikud	10 000	3786	-6214
Meede 2.2.	Toetust saanud projektide arv	35	31	-4
	Kasusaavate elanike arv	300	139	-161

*- tulemus on arvestatud hindamise ajal, kui lõpetatud oli 93 projekti

Samuti seati kummalegi meetmele strateegilised eesmärgid koos mõõdikutega, mille hindamise ajaks saavutatud tulemused on toodud allolevas tabelis (vt Tabel 3). Siingi on oluline arvestada, et hindamise ajaks ei olnud kõik toetust saanud projektid veel lõpetatud ning nende tulemused tabelis ei kajastu.

TABEL 3. STRATEEGILISTE EESMÄRKIDE MÕÕDIKUTE SIHTTASEMED JA SAAVUTATUD TULEMUSED

STRATEEGILINE EESMÄRK	MÕÕDIK	SIHTTASE	TULEMUS*	ERINEVUS
Meede 1				
Kogukonna arenguks on loodud sobivad ja tegevust soosivad tingimused.	Avalikuks kasutuseks mõeldud renoveeritud ja/või rajatud ruumide/hoonete /rajatiste arv	35	49	14
	Pakutavate kogukonnateenuste arv	5	1	-4
	Toetatud infrastruktuuri investeeringute arv	3	1	-2
Tegevuspiirkonna elanikud (k.a. noored) on aktiivsed, tervislikke eluviise järgivad ja motiveeritud ning hindavad võrumaised traditsioone ja panustavad kogukonnaellu.	Läbiviidud ürituste arv	30	252	222
	Läbiviidud koolituste arv	50	169	119
	Koostatud uuringute ja analüüside arv	2	0	-2
	Koostatud ja välja antud infomaterjalide ja mainekujunduse materjalide arv	10	248	238
	Vahendite ja seadmete arv	20	92	72
Meede 2				
Ettevõtjatevaheline ühistegevus koostöövõrgustike ja omavahelise koostöö kaudu on piirkonnas juurde loonud uuenduslikke ja lisandväärtust loovaid teenuseid (sh infotehnoloogilisi) ja/või tooteid (sh kohalik toit).	Uute toodete ja/või teenuste arv	10	45	35
	Loodud töökohtade arv	10	9	-1
	Ettevõtte müügitulu kasv	10%	12%	+2%
	Paranenud infrastruktuuri ja tootmistingimustega ettevõtete arv	20	6	-14

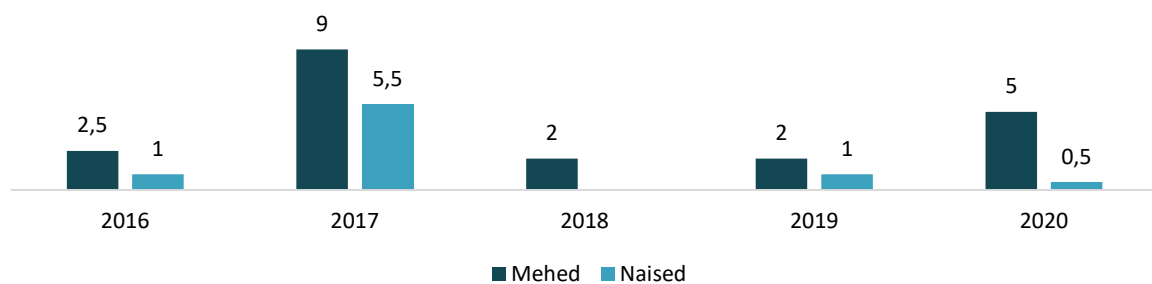
STRATEEGILINE EESMÄRK	MÕÕDIK	SIHTTASE	TULEMUS*	ERINEVUS
Tegevuspiirkonna ettevõtjad kasutavad võrreldavalt kultuuripärandit, kohalikku ressursi ja on partnerid noorte ettevõtlikkuse arendamisel ja töökogemuse omandamisel.	Loodud töökohtade arv	10	20	10
	Uute toodete ja teenuste arv	12	4	-8

*- tulemus on arvestatud hindamise ajal, kui lõpetatud oli 93 projekti

Korraldatud ürituste ja koolituste arv ning info- ja mainekujunduse materjalide arv ületasid sihte vähemalt kolmekordselt. Kõige suuremad käärid sihttaseme ning tulemuse vahel olid hindamise ajal meetme 2 kaudu paranenud infrastruktuuri ja tootmistingimustega ettevõtete arvus, kuid uute toodete-teenuste arv ületati enam kui kolmekordselt.

Ettevõtluskeskkonna arengu strateegiliste eesmärkide hulka kuulus ka töökohtade loomine, sh 10 uut töökohta kummaski ettevõtluse alameetmes. Hinnataval perioodil loodi ettevõtlusmeetme projektide tulemusena 29 uut töökohta, sh 9 alameetme 2.1. raames ning 20 alameetme 2.2 raames. Seega ületas loodud töökohtade koguarv seatud eesmärgi. Lisaks loodi 0,5 koormusega töökoht küla- ja kultuurimeetme alameetme 1.1. all. Aastate lõikes uute töökohtade loomine on toodud Joonis 11.

JOONIS 11. LOODUD TÖÖKOHTADE ARV PERIOODIL 2016 – 2020

Olgugi, et uute töökohtade arvu sihttase ületati, olid intervjueritavad selle eesmärgi osas kriitilised. Projektide läbiviijad leidsid, et uute töökohtade loomine oleks reaalsem eesmärk, kui antavad toetused oleksid suuremad. Hinnatava perioodi toetussummade puhul ei peetud uute töökohtade loomise eesmärki asjakohaseks ega jätkusuutlikuks, arvestades tööjõupuudust ning projektide kaheaastast kestusperioodi. Samuti arvasid intervjueritavad, et strateegilised eesmärgid ja projektide eesmärgid ei ole alati kooskõlas, kui näiteks tootmisettevõtte projekti raames töö efektiivsus kasvab ning töötajate arv seeläbi väheneb. Samuti leidsid kogukonnameetme projektpartnerid, et töökohta loomine ei peaks olema omaette eesmärk, kuna inimesed ei taha töötada nt kolmanda sektori organisatsioonides, küll aga soovivad nad kogukonda panustada ning see võiks olla toetatud.

„Töökohad selle meetme puhul, kuna summad on ikka üsna väikesed, siis minu arust on see liig. Tore, kui üldse säilivad olemasolevad. Mõne projekti puhul ettevõtte arenebki või vahendid arenevad ja lihttööd kaovad ära, mis ei ole ka halb. Siis võib-olla struktuur muutub ja kahe lihttöötaja asemel on vaja ühte spetsialisti. See töökohtade asi, ma ei ole kunagi mõistnud seda. Saan aru, et Euroopa poolt on ka see surve, aga siis võiks miljonitest rääkida, mitte mõnekümnest tuhandest.“ (piirkonna esindaja)

PROJEKTIDE MÕJU PIIRKONNA ARENGULE

Üldiselt kirjeldasid intervjueritavad piirkonnale kõige suuremat mõju avaldanud projekte vastavalt sellele, millise meetmega nad olid ise seotud ning seeläbi rohkem kursis.

Küla- ja kultuurimeetmega seotud osapooled leidsid, et kõige suuremat mõju on avaldanud avalikud infrastruktuuri rajatised ning üritused, mida viivad ellu kohaliku kogukonna liikmed ning mis on suunatud laiale ringile. Korduvalt toodi eeskujuliku projektina esile Antsla Jahikeskuse projekti „Jahikeskusest kogukonnakeskuseks“, kuna see on hea näide, kuidas investeering on aidanud

arendada kogukonna elu edendamist, sh on kaasatud lasteaia- ja koolilapsi, ning hiljem läbi koolitustegevuse ettevõtluskeskkonda arendanud. Jahikeskus on saanud maakonna tasandil tunnustust. Ka erinevad kogukonnakeskused ja rahvamajad märgiti ära, kuna nende poolt läbi viidud investeringuprojektide kaudu on saanud uue hingamise vanad hooned, kus lisaks traditsioonilistele üritustele (nt jaanipäev, jõulud) korraldatakse seeläbi (hajaasustuses) hobitegevusi ning kogukonda kaasatakse läbi nt filmilainastuste või ruumide rentimise võimaluse. Piirkondlik mõju on laiem, kui kasutajaskond ei ole piiritletud oma küla inimestega.

Turismiga seotud projektide läbiviijad tõdesid, et viimastel aastatel on kasvanud siseturistide külastuste arv, kuid siseturistide osakaal võrreldes välituristidega ei ole oluliselt kasvanud, kuna Võrumaa on alati olnud pigem eestlaste sihtkoht. Seda, kas turistide arv on kasvanud just tänu LEADERi toetatud projektidele, ei osanud turismiprojektide läbiviijad öelda. Küll aga on tänu ühistegevusele turismiettevõtete omavaheline koostöö oluliselt paranenud, kuna LEADER toetuste abil on tehtud ühiseid koolitusi, õppereise ja turunduskampaaniaid. Intervjuudes toodi välja, et maaturism on piirkonna erinevate arendusprojektide fookuses, kuid töökohtade arv ja töötasud on tööstusega võrreldes siiski pigem tagasihoidlikud. Samas lõikas maaturism eriolukorrast kasu, kuna nõudlus eraldatud majutuskohtade järele kasvas.

„Kogukonnalt ja elanikelt meil otseselt tagasisidet on keeruline saada, aga teistelt maakondadelt oleme saanud, et oleme hästi palju silma paistnud viimastel aastatel. /.../ Aga võta kinni, kas oleks ilma meie tegevuseta ka olnud nii. Turismis ongi konkreetset kasu hästi keeruline hinnata. /.../ Seda enam, et turism on täpselt vahepealne, et ta on ühte pidi turismiettevõtjate mure, aga ka KOVI ja maakonna mure, Lõuna-Eesti üldine mure, kuidas piirkonnana atraktiivne olla.“ (piirkonna esindaja)

Teisalt kiitsid ettevõtlusmeetmega seotud osapooled infrastruktuuri-investeeringute projekte puidu- ja metallitöötlemise väikeettevõtetes, millega kaasneb suhteliselt kõrge lisandväärtus kogu piirkonnale, kuna tekitatakse uusi töökohti ning kasvab ettevõtete ja inimeste finantsvõimekus. LEADERi toetuste abil ellu viidud projektid on ettevõtjatele andnud võimaluse kasvatada toodangu mahtu ning suunata vabad vahendid tootearendusse, mis omakorda võimaldab pakkuda konkurentsivõimelist kvaliteeti ja hinda. Lisaks on ettevõtlusmeetmete projektide üks olulisemaid mõjusid kohalikele elanikele töökohtade võimaldamine. Edulugudeks peetakse ka projekte, mis on toonud turule täiesti uue toote, rikastades kohalikku tootevalikut, ning kasutavad ära kohalikku toorainet, toetades tootjatevahelise võrgustiku loomist, mis ühtlasi elavdab piirkonna majandust. Aina enam pööratakse tootmises tähelepanu ka jätkusuutlikule majandamisele ning toorainete täielikule väärindamisele.

Ebaõnnestunud projekte keegi konkreetselt nimetada ei osanud, kuid läbikukkunuteks peetakse projekte, mis teadaolevalt on peale edukat rahastusotsust jäänud ellu viimata. Oluline on välja tuua, et mitmed intervjuueeritavad ei olnud piirkonna projektidega kursis ega osanud nende mõju välja tuua.

LEADER MEETMETE MÕJU PIIRKONNA ARENGULE

LEADER meetmete mõju tervikuna piirkonna arengule avaldub kõige enam elukeskkonna paremaks muutmises nii investeeringu- kui ka koostööprojektide kaudu. Olgugi, et meetmete kaudu jagatavad toetussummad ei ole väga suured, siis mõju väikeste piirkondade elule on olnud märkimisväärne. Lisaks investeeringutele muudavad kohalikku elu ka koostööd toetavad meetmed, kuna nende kaudu tulevad inimesed kokku, saavad tuttavaks ning tekivad uued ideed ja potentsiaalsed jätkutegevused.

Küla- ja kultuurimeetme laiem mõju seisneb selles, et erinevas vanuses ja erineva taustaga inimeste vahel on tekkinud sidusus. Kogukonnad käivad koos meetme kaudu renoveeritud hoonetes, osalevad ühiselt huvitegevuses ning kasutavad avalikke rajatisi, nt mänguväljakuid. Samuti toodi välja korraldatud ürituste mõju, kus inimesed tegutsevad ühise eesmärgi nimel ning ühtlasi saavad uusi teadmisi ja praktilisi kogemusi, sh näiteks ürituste korraldamise oskus. MTÜ-de projektide toetamise abil on laiendatud elanike, sh noorte, kaasamist kogukondade elu kvaliteetsemaks ja huvitavamaks muutmiseks.

„Kogukonna peale mõeldes, investeeringud, mis on tehtud avalikku ruumi, kindlasti on need olnud piirkonna käimatõmbajad, elavdajad, seal ei ole kahtlustki.“ (piirkonna esindaja)

Ettevõtlusmeetme laiem mõju seisneb selles, et ettevõtete tegevuse ja arenguga kaasneb ka kohaliku elu arendamine. Kui linnapiirkonnas selliseid projekte läbi viiakse, siis ei pruugi seda tähelegi panna, kuid väikeses kohas on mõju väga suur. LEADER meetmed on väikeste ettevõtete jaoks praktiliselt ainuke võimalus toetust saada ning iga investeering võrdub suurenenud kasumlikkusega, mis piirkonda kaudselt mõjutab. Toetus võimaldab ettevõtetel oma tegevust laiendada ning parandada, millest lähtuvalt suudavad nad tõsta oma konkurentsivõimet ning luua uusi töökohti või säilitada töökohad väga pingelises tööjõupuuduses. Samuti toovad töökohad piirkonda inimesi juurde, aktiveerides kinnisvaraturgu. Ettevõtetelt laekunud maksutulu näol on omavalitsustel võimalik kohalikele teenuseid luua ja olemasolevaid parandada. Veel leidsid intervjueeritud projektide läbiviijad, et ettevõtjate vahel ei oleks nii palju koostööd, kui ühiste projektide jaoks poleks LEADERi kaudu toetust saadud. LEADERi toel on tekkinud uusi väiketootjaid, kes kasutavad edukalt kohalikke toormeressurssi.

„Kindlasti on nii mõnigi võrgustik tekkinud või arenenud tänu sellele, et on võimalik seda raha tegevuste jaoks taotleja ja seda ühiselt teha.“ (piirkonna esindaja)

Intervjueeritud piirkonna esindajate meelest võimaldab LEADER kogukonna jaoks olulisi kitsaskohti lahendada ning toetab piirkonna arengut. Projektid, mis on suunatud inimeste vahelisele tegevusele, koolitused või ühisprojektid, muudavad kohaliku elu palju paremaks, inimesed tuuakse kokku, nad saavad tuttavaks ning tekivad uued ideed. Lisaks avaldasid intervjueeritavad arvamust, et MTÜde jaoks on LEADERi meetmed üks peamistest mõjuteguritest arengu toetamisel, kuna neil puuduvad tihti võimalused suurematest voorudest osa võtta.

„MTÜde või ettevõtete individuaalsem areng ka, mis kaudselt on seotud kohaliku elu arendamisega. Kui üks ettevõtte saab investeeringu, siis on see kohalikus elus oluline. MTÜde puhul on see praktiliselt ainuke päästerõngas, väga paljudel ainsad projektid on LEADER projektid. Kui mingi hoone saab korda, siis ühele kohale on see üli-mega-suur asi. Arvan, et see on väga suur mõju. Kui linnas sellised asjad juhtuvad, siis mõju ei pane nii väga tähele, aga kui väikeses kohas hoone saab toimetajad sisse, siis see on hästi äge.“ (piirkonna esindaja)

Küsimusele, kas strateegias esitatud kitsaskohad on tänaseks paranenud või lahenenud, vastasid piirkonna esindajad, et nende taotlejate osas on kindlasti paranenud, kes on toetust saanud. Samas on palju ka neid, kes on toetusest ilma jäänud, kuid kelle vajadus ei ole kadunud. Intervjueeritavate meelest ei ole LEADERi kaudu jagatav raha nii suur, et korruga suurt muutust esile kutsuda, vaid tegevusi tulebki etapiliselt ja süsteemselt läbi viia. Leiti, et LEADER programm vajab jätkumist, kuna vajadus on olemas ning piirkonna arendamiseks on veel palju teha. Tulevikuvajadused ning ettepanekud on toodud välja aruande viimases peatükis.

MUUD MÕJUTEGURID

Lisaks LEADERile on piirkonna arengut mõjutanud veel mitmed tegurid. Kõige enam mainisid intervjueeritavad COVID-19 eriolukorra mõju, kuid mõju suund on olnud erinev. Kogukonda kaasavate projektide tegevus taandus, kuna viiruse leviku tõttu ei saanud inimesed koos käia ning investeeringuprojektide puhul esines tarneraskuseid. Kuivõrd ühelt poolt ettevõtete tegevus seiskus pandeemia ajal, siis teisalt oli ka ettevõtteid, kelle toodete järele nõudlus kasvas ning käive peaaegu kahekordistus. Samuti lõikas lõikas olukorrast kasu turismisektor, kuna siseturism ning nõudlus eraldatud majutuskohtade järele tõusid.

„COVID mõjus ülipositiivselt meile, ma olen rääkinud ettevõtjatega ja ise tegelen turismi asjadega, et broneerimisi ja külastajaid on rohkem kui tavaliselt. COVIDi aastad on olnud Lõuna-Eestile ülikasulikud, inimesed ei saa mujale minna, siis tulevad.“ (piirkonna esindaja)

Piirkonna rahvaarvu jätkuv vähenemine ja vananemine ning elanike koondumine linnadesse on oluline negatiivne mõjufaktor. Piirkond ei suuda konkureerida linnapiirkonnades pakutavate töökohtade valiku, palgataseme ega pakutavate teenuste hulga ja kvaliteediga. Rahvaarvu üldine vähenemine omakorda põhjustab maapiirkonnas teenuste sulgemist, mis omakorda tõukab noori ja

tööeas inimesi lahkuma. Protsess on ilmselt teatavas osas paratamatu, kuid selle leevendamiseks saaks midagi ära teha riiklik regionaalpoliitika. Võrumaa arengustrateegia 2035+ alusel tuleks regionaalse mahajäämuse tasakaalustamiseks ning Võru maakonna elu- ja ettevõtluskeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks riigil rakendada regionaalprogramme, arvestada programmide koostamisel regionaalset eripära ning kasutusele võtta maksuerisusi. Ka intervjuueeritavad tõid välja, et kohalikele ettevõtjatele võiks olla maksusoodustused, mis muudaksid piirkonna (sh palgad) inimestele atraktiivsemaks, kuid tõdesid, et seda teemat on pikka aega arutatud ning selle rakendumise tõenäosusesse ei usuta.

Mitmel korral toodi mõjutegurina esile ka 2017. aasta haldusreformi, kuna see mõjutas selgelt taotlejate tegevuskeskkonda ning ühtlasi suunas piirkonna inimesi laiemalt liikuma, kuna valdade arv vähenes ning vallakeskused muutsid asukohta. Samuti mainiti, et haldusterritoriaalse reformi tulemus ei ole veel selgelt näha, kuid valdade juhtimine olevat muutunud kompetentsemaks. Veel kaasnesid maavalisuste kadumise ning arenduskeskuste tekkimisega piirkonda uued algatused, sh loometalgud, Vunki Mano, pakkudes kogukondadele motiveerivaid edulugusid.

Lisaks toodi täiendavate mõjuteguritena välja teisi toetusmeetmeid, nt põllumajandus- ja keskkonnatoetused ja EASi piirkonna konkurentsivõime toetus. Eeskätt nimetati infrastruktuuri (teedeehituse) ja internetiga seotud mahukaid projekte, millel on väga suur mõju olnud.

„Suure mõjuga on kõiksugu projektid, mis on seotud teede ja internetiga, see on üldse kõige suurem mõju.“ (piirkonna esindaja)

Projektide läbiviijad tõid välja ka, et Võru Linnavalitsuse poolt rajatud tööstuspargil, kuhu on välja ehitatud ettevõtetele vajalikud kommunikatsiooniühendused, on suur positiivne mõju, kuna see on andnud ettevõtetele võimaluse keskenduda laienemisele ning kvaliteedi parandamisele.

5. OSAPOOLTE RAHULOLU JA TULEVIKUVAJADUSED

Käesolevas peatükis on kirjeldatud intervjuueeritud osapoolte rahulolu toetuse taotlemise ja aruandluse praktilise korraldusega ning ettepanekud meetmete täiendamiseks ja muutmiseks.

RAHULOLU TAOTLEMISE PROTSESSIGA

Taotlemise praktilise korraldusega jäid intervjuueeritavad üldiselt rahule. Konkreetne tagasiside oleneb suuresti taotlejast – kui osad nägid positiivsena, et partnerluskogu taotluses ei oodata pikka ja ebamäära juttu, siis teiste meelest tuleb oma projekti väga palju põhjendada erinevate nurkade alt. Asjaolu, et tuleb täita taotlusvorm nii Võrumaa Partnerluskogu kui ka PRIA-le, tundus taotlejatele ebamõistlik. Korduvtaotlejad tõdesid, et esimese taotluse kirjutamine oli keerulisem kui järgnevad, ent teisalt märkisid ka mitmekordsed projektide läbiviijad, et ajaga unustatakse taotlemise protsess ära.

„Ei ole väga keeruline, lihtsalt oleneb võib-olla inimese tüübist. Minu jaoks ühe ja sama jutu kirjutamine mitmetesse lahtritesse ja mitmetele inimestele on mullijutu ajamine. Oleks võinud olla visioon ja pakkumised, aga seal oli palju põhjendamist. Tagantjärele saan aru, aga sel ajal oli väga võõras. Inimesele, kes ei ole valdkonnas päris kodus, on esimene kord üpriski raske.“ (projekti läbiviija)

„Mulle ei meeldinud või tundus ebaotstarbekas, et täidan partnerluskogu vormi ja siis LEADER esitamiseks kirjutan praktiliselt samu asju, aga teise nurga alt ümber.“ (projekti läbiviija)

Väga heas valguses tõid intervjuueeritavad välja selle, et partnerluskogu poolt oli pidevalt tugi olemas. Võrumaa Partnerluskogu esindajad mõtlesid kaasa juba idee tasandil ning enne projektide esitamist andsid head tagasisidet, et taotlejatel oleks võimalik esitada tugevad taotlused. Toodi välja lausa, et projektitaotlust ei saa esitada, kui taotleja ei ole varasemalt partnerluskoguga kontakti loonud. See annab projektipartneritele võimaluse saada konkreetseid suuniseid ja küsida küsimusi ning ühtlasi

hoiab kokku hindamiskomisjoni aega, kuna nad saavad hinnata üksnes läbimõeldud taotlusi. Tõdeti, et taotlejatel, kes käivad konsultatsioonidel, on seeläbi tunduvalt suurem tõenäosus toetust saada.

„Partnerluskogus on nad mind toetanud, olen käinud küsimas, kuidas üks või teine asi käib. Esmalt rääkisin oma mõtte ära, kuidas näen ja arutasime läbi. Kui üks või teine asi oli, siis nad on väga kenad inimesed seal ja nõus aitama. Ma arvan, et oleme heades kätes ja sealt tulevad ka need kindlad suunised, mis aitavadki hakkama saada taotluste ja aruandlusega.“ (projekti läbiviija)

„Me oleme alati käinud konsulteerimas partnerluskogus, seal on juba see idee tugevus kenasti fookusega paika saanud, et mis võtmes kõige parem esitada on. Eelkonsultatsioonidest on abi olnud kindlasti. Ja kindlasti see, et oleme saanud isiklikult komisjonile kaitsmas käia, see on andnud hästi palju, seal saad juurde rääkida.“ (projekti läbiviija)

Kitsaskohana toodi sageli välja asjaolu, et taotluse esitamise jaoks võetud hinnapakumised kallinevad taotluse menetlemise ja projekti läbiviimise aja jooksul. Sellistel juhtudel tuleb projekti läbiviimiseks leida lisaraha. Kuna kahe aastaga, mis on projektide läbiviimiseks antud aeg, võib palju muutuda ning projektipartnerid tõdesid, et abi oleks paindlikkusest taotlemiseks võetud pakumiste osas või kui LEADER võimaldaks lisarahastust, kui selle vajadus on piisavalt ära põhjendatud. Tulevastele taotlejatele soovitasid intervjueeritavad investeringuprojektidega seoses kolme võrdleva pakumise küsimisega mitte kõige odavamate või esimeste pakumistega kohe kaasa minna, vaid teha selgeks, mida turul pakutakse ning kas pakutav on kindlasti vastava projekti puhul kõige sobivam lahendus.

Projektide hindamiskriteeriumeid pidasid intervjueeritavad mõistlikeks. Projektide rõhuasetus on paika pandud ning neid rõhuasetusi arvestatakse taotluste kirjutamise juures. Ent nii projektide läbiviijad kui piirkonna esindajad tõdesid, et hindamine on alati mingil määral subjektiivne. Projektide hindamisega kokku puutunud intervjueeritavad tõid välja, et taotlustes räägitakse palju, mida tahetakse, aga jäetakse kirjeldamata, millest vajadus tuleneb ning kuidas see kogukonda mõjutab. Vastused on olemas, aga kui seda kirja ei panda, siis hindajad ei oska seda arvesse võtta. Samuti märkisid hindamisega seotud intervjueeritavad, et paikvaatlused on hindamisel suureks abiks olnud.

RAHULOLU ARUANDLUSEGA

Aruandluse suhtes tõid intervjueeritavad positiivsena välja, et LEADERi puhul on bürokraatiat vähem võrreldes muude taotlusvoorudega, millega intervjueeritavad kokku olid puutunud. Näiteks ei pea LEADERi projektide käigus kirjutama seletuskirju, vaid saab lõpus muudatusi põhjendada. Seda hinnati kõrgelt, kuna sel juhul saab keskenduda projekti läbiviimisele ning eesmärkide saavutamisele. Tõdeti, et aruandlus on suuresti tehniline ja andmed on korraliku raamatupidamise puhul kergesti leitavad. Nõudeid järgides ei ole aruandlusega mingeid probleeme esinenud ning seni on projektipartneritele kõik loogiline tundunud. Küll aga märgiti ära, et Võrumaa Partnerluskogule ja PRIA-le esitatavad andmed võiksid kuidagi kokku joosta, et väga sarnaseid näitajaid ei peaks topelt esitama.

TULEVIKUVAJADUSED

Järgmisena on kirjeldatud intervjueeritavate nägemust tulevikuvajadustest nii Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna kui taotlejate tasandil.

Piirkonna kõige suuremate kitsaskohtadena nähakse kahtlemata tööjõupuudust, teede seisukorda ja interneti leviala. Küll aga on teedevõrgu ja internetiühenduse parandamisega seotud projektid väga mahukad ning ei ole suure ressursinõudluse tõttu LEADER meetmete kaudu teostatavad.

„Piirkonna mõites interneti kättesaadavus. Raske on piirkonda arendada ja püüda noori ja [spetsialiste] tagasi meelitada, kui meil ei ole interneti. Teed samamoodi. Ülisuured hüüumärgid mõlema kohta. Neid on raske teha, raske saada, aga need on võtmeküsimused. Kogukonnad on ka toredad, aga ükskõik, mis arutelusid me kuskil inimestega pidasime, siis teed ja internet on kaks asja.“ (piirkonna esindaja)

Teed on piirkonnas olulised, kuna suhteliselt pikkade vahemaade ning ühistranspordi puudulikkuse tõttu kasutavad elanikud suurelt jaolt oma isiklikku sõiduvahendit. Ühistransporti aga ei edendata, kuna piirkonnas on elanikke vähe. Samuti sõltub teede olukorrast mingil määral turism, kuna lühikeste väljasõitude pakkumine Lõuna-Eestisse ei ole levinud – näiteks, kui välismaalane soovib piirkonna vaatamisväärsusi külastada, siis üldjuhul peab tal olema selleks auto.

Turismisektori vajadused on hindamise ajal seotud COVID-19 mõjude minimeerimisega, kuid pikemas perspektiivis turismitoodete arendusvajadustega – kuidas luua ja pakkuda uusi atraktiivseid teenuseid. Turismivaldkonnas märkisid intervjueeritavad ka soovi tegeleda piiriüleste projektidega. Näiteks Läti teeb turismivaldkonna turundust Eesti suunal, palju materjale eesti keeles, kuid Eesti poolelt vastu on sarnast tegevust minimaalselt. Läti ja Venemaa turistid on piirkonna jaoks tegelikult olulised. Turismivaldkonnas nähti vajadust nii majutuskohtade edendamise kui ühisturunduse ja võrgustiku arendamise projektide järele. Intervjueeritavate sõnul ei ole turismi arendamine antud ajahetkel justkui kellegi vastutusallas, kuna puudutab nii turismiettevõtjaid kui omavalitsusi. Turismi juures toodi välja ka piirkonna identiteeti mõjutav viidamajandus (sildid, infotahvlid), mis vajaks täiendamist, et ka kohalikud teaksid oma kodupiirkonna vaatamisväärsuseid ja legende.

Intervjueeritavad nentisid, et vaba aja ja kultuuri osas võiks olla ettevõtlikke inimesi, kuna paljudest meelelahutuslikest asjadest tuntakse puudust. Üldiselt intervjueeritavad konkreetseid vajadusi esile tuua ei osanud, kuid märkisid, et vajadus oleks nii täiesti uute tegevuste järele kui ka olemasolevate teenuste kvaliteetsemaks muutmise järele, et meelitada maapiirkonda inimesi juurde. Töötada saab kodustes tingimustes, kuid tõusuistmetega kinosali piirkonnas ei ole.

Tööjõupuudus on intervjueeritavate sõnul hell teema ning vananeva elanikkonna tõttu pigem süveneb. Tootmisettevõtted mõlgutanud mõtteid minna kompuuterjuhtimisega töövahendite peale, et hõlbustada funktsioone ning jätta inimestele mõtlemist vajavad rollid. Ettevõtted peavad tööjõudu põhiprobleemiks ning mainiti, et tööjõuprobleemita, oleks olukord ideaalilähedane. Töötleva tööstuse ja mõnes teenindusvaldkonna sektoris, nt IT, meditsiin, tuntakse enim puudust kõrge kvalifikatsiooniga tööjõust.

„Pea olulisimaks murekohaks jätkuvalt tööealise elanikkonna vähenemist ja noorte väljarändamist, millest omakorda tulenevad kõik järgmised suuremad probleemid.“ (piirkonna esindaja)

Vajadus jätkuinvesteeringute ja finantseerimise järele ning rahalise toetuse vajadus on ettevõtete lõikes erinev ja sõltub ettevõtte arengufaasist. Rahalist tuge vajavad mikro- ja väikeettevõtted, kelle omafinantseerimise võimekus madalam, kuid ka suuremad ettevõtted, kes planeerivad investeeringuid. Investeeringutoetuse meetme suhtes mikro- ja väikeettevõtjatele on suur nõudlus ning rakendamise tulemused on end piirkonna esindajate sõnul valdavalt õigustanud ja ära tasunud. Intervjueeritavad pakkusid, et senisest enam võiks kaaluda tootearenduse ja tootmise digitaliseerimise toetamist, sh tööjõukulude osalist katmist.

Kokkuvõttes plaanivad ettevõtted ja ühingud LEADERi ja PRIA kaudu toetuseid küsida ka edaspidi, kuna projektide ideid neil jagub.

6. ETTEPANEKUD

Kirjeldades oma ootuseid uue perioodi meetmetele tõid intervjueeritavad välja, et neile üldiselt olemasolevad meetmed sobisid ning nendega võiks jätkata. Kogukonna hoidmine ja arendamine on oluline ning samas tuleb inimeste kokku tulemist ja tegevusi toetada sobilike hoonete ja ruumidega. Seetõttu oodatakse jätkuvalt investeeringutoetuseid. Samuti nähakse vajadust võrgustiku arendamise ja maakonnaülest ühisprojektide jätkamise järele, kuigi ühisprojektidel olevat

rõhuasetust võiks vähendada. Ühisprojektide kasutegurit nähakse peamiselt seoses ettevõtjate katus- ja arendusorganisatsioonidega.

„Eks me liigume sinna poole, et lähme betoonivalamise poolt pehmete tegevuste suunas, aga järgmise perioodi jooksul vajame jätkuvalt ka betooni tuge.“ (projekti läbiviija)

„Ettevõtjad peaksid saama konkreetselt oma ettevõtlust arendada, aga on mingid teemad, mida on vaja arendada üle maakonna või üle suurema piirkonna.“ (piirkonna esindaja)

„Pehmeid tegevusi saab ka veiniklaasi taga teha, heas mõttes, aga ehitada enamasti naistest koosnevatel MTÜdel on päris raske.“ (projektide läbiviija)

Projektide läbiviijad arvasid, et senised meetmed on piisavalt üldised, et taotlejad saaksid olla loovad, mõelda laiemale pildile ning analüüsida, kas ja kuidas nende tegevused meetmesse sobituvad. Väideti, et kitsamate meetmete puhul kaoks taotlejatel enesekriitilisus ning võib väheneda projektide piirkondlik ja kogukondlik mõõde.

Järgnevalt on toodud välja intervjuueeritavate ettepanekud, kuidas meetmeid järgmiseks perioodiks täiendada või muuta:

- Meetmete kaudu võiks toetada innovaatilisi projekte, mis võimaldaksid katsetada arenguhüppeid ja piloteerida uusi tegevusi/teenuseid – need ei pruugi alati õnnestuda, aga kui õnnestuvad, võib tulemus olla hea praktika, mida saaks laiemalt rakendada.
- Hindamiskriteeriumid võiksid sisaldada projektide uuenduslikkuse hindamist.
- Hindamiskriteeriumid võiksid sisaldada projektide tegevuste energiasäästlikkust, sh võiks anda hoonete taastamise juures lisapunkte naturaalse ja/või kohalike materjalide kasutamine (viimase puhul elavdaks see kohalike ettevõtete tegevust ja piirkonna arengut).
- Toetada meetmete kaudu jäätmemajanduse edendamist, sorteerimiskeskuste ja parandustöökodade toetamist, propageerida asjade renoveerimist, taaskasutamist ja lõpuni kasutamist.
- Toetada meetmete kaudu turismisuunalisi projekte.
- Eelistada kogukonnameetmes maakondliku tähtsusega üritusi, millel on suurem mõju. See toetab korraldatavate ürituste kvaliteedi tõstmist.
- Toetada COVID-19 põhjustatud olukorraga kohandumist. Seda nii ettevõtluse poolelt kui ka sotsiaalvaldkonnas, et pakkuda inimestele võimalusi, mis toetaksid nende vaimse ja füüsilise tervise hoidmist ja parandamist. Seoses COVID-19 eriolukorra tekitatud üldise õhustikuga on motivatsioon langenud ja kooskäimine vähenenud, kuid see tuleks kogukonnameetmega taastada.
- Meetmete minimaalne toetussumma võiks olla ühtlane (nt 5000 eurot), et vältida väikeste projektidega kaasnevat tööjõukulu ning tagada projektide kõrgem kvaliteet. Väiksemate projektide jaoks saab toetust taotleda KOPi ja KÜSKI kaudu.
- Toetused võiksid sisaldada konkreetsetel tingimustel projektijuhi palka, millel on kindel ülempiir.
- Kaasata infopäevadele PRIA ametnikke, et tõsta taotlejate valdkondlikke teadmisi (nt vajalik dokumentatsioon), mille juures Võrumaa Partnerluskoogul spetsiifilised teadmised ja kogemused puuduvad, eeskätt ehitusprojektidega seoses. Samuti oleks abi, kui oleks võimalik spetsialistidelt projektide läbiviimise jooksul nõustamist küsida.
- Vaadata läbi taotluste süsteem, et ei tekiks olukorda, kus toetust saavad üksnes head ja kogunud projektikirjutajad ning reaalsed vajadused võivad jääda tahaplaanile.
- Pakkuda taotlejatele projektikirjutamise koolitusi, et projektitaotluste taset ühtlustada.
- LEADERi kaudu võiks olla võimalik taotleda ka taastuenergia toetust, nt päikesepaneelide soetamiseks. Eeskätt näevad vajadust selle järele MTÜd, kes sageli ei teeni oma majandamiskulusid tasa ning seisavad nüüd silmitsi suurenenud elektriarvetega.

Päikesepaneelide abil oleks võimalik toota vähemalt suvekuudel nii palju elektrit, et kulu oleks pea olematu.

LISA 1 – INTERVJUUDE KAVAD

VÕRUMAA PARTNERLUSKOGU ARENGUSTRATEEGIA 2016-2020 TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Toetust saanud projektide läbiviijad

TAUST

1. Palun rääkige oma ettevõtte/asutuse/ühingu tegevusest.
2. Kuivõrd olete tuttav Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2016-2020 ja selle eesmärkidega?

MEETMETE TULEMUSLIKKUS

3. Milliste meetmete kaudu olete toetust taotlenud?
  - Millised taotlustest olid edukad?
  - Kui mõni taotlus ei olnud edukas, siis mis oli selle põhjus?
4. Millised olid projekti(de) eesmärgid? Kuidas need eesmärgid seati?
  - Millist kitsaskohta/probleemi projektiga lahendada sooviti?
  - Kuidas toetas projekt arengustrateegias püstitatud eesmärkideni jõudmist?
  - Kas strateegias sätestatud mõõdikud olid loogilised ja täidetavad?
5. Kas valitud ja rahastatud projekti(de) tulemused saavutati?
  - Mis toetas/takistas eesmärkide saavutamist?
6. Kuidas õnnestus ellu viia planeeritud tegevused?
  - Millised olid takistused?
  - Kuidas need lahendasite?
7. Millisena näete konkreetse projekti laiemat ja kaudset mõju piirkonna arengule?
8. Milline on Teie arvates olnud LEADER meetmete mõju piirkonna arengule üldiselt?
  - Palun nimetage 3 konkreetset asja, milles mõju kõige paremini avaldub.
  - Milline on olnud mõju kogukonnale?
  - Milline on olnud mõju ettevõtluskeskkonnale?
9. Mis on lisaks LEADERile veel piirkonna arengule olulist mõju avaldanud?
10. Mõeldes tulevikule, millised on piirkonna vajadused üldiselt ja Teie ettevõtte/ühingu jaoks?
  - Millist toetust on piirkonnal rohkem vaja?
  - Millest tuntakse puudust töötleva tööstuse/turismi/teeninduse sektoris?
  - Kas LEADER meetme kaudu saab neid probleeme lahendada? Miks?

TAOTLEMISE PROTSESS

11. Kas jäite rahule toetuse taotlemise praktilise korraldusega?
  - Mis on taotlemise protsessi juures hästi?
  - Mida saaks protsessis parandada?
  - Kas projektide hindamiskriteeriumid olid mõistlikud?
12. Milline on Teie tagasiside meetmete aruandlusele?
13. Missugused on Teie ootused uue perioodi meetmetele?
  - Kas olemasolevate meetmetega võiks jätkata?
  - Mida tuleks täiendada/muuta?

LÕPETAMINE

14. Kas soovite veel midagi lisada?

VÕRUMAA PARTNERLUSKOGU ARENGUSTRATEEGIA 2016-2020 TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Kohaliku piirkonna arengut toetavate organisatsioonide esindajad

---

TAUST

1. Palun rääkige oma rollist Võrumaa kogukonnas ja ettevõtluskeskkonnas.
2. Kuivõrd olete tuttav Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia ja selle eesmärkidega?

ARENGUSTRATEEGIA

3. Palun kirjeldage, milliseid kitsaskohti sooviti arengustrateegias määratud tegevustega lahendada?
  - Millised muutused pidid toimuma?
4. Kas strateegias toodud kitsaskohad on tänaseks lahenenud või paranenud?
  - Kas LEADER meetme toel või mõne muu teguri tõttu?
  - Mis ei ole ootuspäraselt muutunud?
5. 2017. aastal muudeti arengustrateegiat. Kuivõrd avaldasid need muudatused mõju?
6. Kuidas hindaksite strateegia vastavust meetmetele?

MEETMETE MÕJU

7. Milline on Teie arvates olnud LEADERi mõju piirkonna arengule laiemalt?
  - Palun nimetage 3 konkreetset asja, milles mõju kõige paremini avaldub.
  - Milline on olnud mõju kogukonnale?
  - Milline on olnud mõju ettevõtluskeskkonnale?
8. Millist tüüpi (sh millise meetme) projektid on kõige suuremat mõju avaldanud?
  - Kas Teil on tuua välja mõni edulugu, mis ilmestab piirkonna arengut või näide läbikukkumisest?
9. Mis on lisaks LEADER meetmele veel piirkonna arengule olulist mõju avaldanud?
  - Milles mõju avaldub?
  - Mille põhjal sellise hinnangu annate?
10. Mis sektorid on piirkonnas enim esindatud?
  - Milline sektor on kõige enam muutunud (tööstust/turism/teenindus)? Mil moel?

OOTUSED

11. Mis on piirkonna tänased murekohad, sh tuleviku suunal?
  - Millist toetust on piirkonnal rohkem vaja?
  - Millest tuntakse puudust töötleva tööstuse/turismi/teeninduse sektoris?
  - Kas LEADER meetme kaudu saab neid probleeme lahendada? Miks?
12. Missugused on Teie ootused uue perioodi meetmetele? Mida võiks täiendada/muuta?

LÕPETAMINE

13. Kas soovite veel midagi lisada?

VÖRUMAA PARTNERLUSKOGU ARENGUSTRATEEGIA 2016-2020 TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Kohaliku piirkonna arengut toetavate organisatsioonide esindajad, kes on toetust taotlenud

---

TAUST

1. Palun rääkige oma rollist Võrumaa kogukonnas ja ettevõtluskeskkonnas.
2. Kuivõrd olete tuttav Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia ja selle eesmärkidega?

ARENGUSTRATEEGIA

3. Palun kirjeldage, milliseid kitsaskohti sooviti arengustrateegias määratud tegevustega lahendada?
  - Millised muutused pidid toimuma?
4. Kas strateegias toodud kitsaskohad on tänaseks lahenenud või paranenud?
  - Kas LEADER meetme toel või mõne muu teguri tõttu?
  - Mis on lisaks LEADERile veel piirkonna arengule olulist mõju avaldanud?
5. Milline on Teie arvates olnud LEADERi mõju piirkonna arengule laiemalt?
  - Palun nimetage 3 konkreetset asja, milles mõju kõige paremini avaldub.
  - Milline on olnud mõju kogukonnale?
  - Milline on olnud mõju ettevõtluskeskkonnale?
6. Kuivõrd jäite rahule strateegia loomise protsessiga?
  - Kas osapooli kaasati piisavalt?
  - 2017.a. muudeti arengustrateegiat. Kuivõrd avaldasid need muudatused mõju?

MEETMETE MÕJU

7. Milliste meetmete kaudu olete toetust taotlenud?
  - Millised taotlustest olid edukad? Miks?
  - Kui mõni taotlus ei olnud edukas, siis mis oli selle põhjus?
8. Millised olid projekti(de) eesmärgid? Kuidas need eesmärgid seati?
  - Millist arengustrateegias toodud kitsaskohta/probleemi projektiga lahendada sooviti?
  - Millisena näete konkreetse projekti laiemat ja kaudset mõju piirkonna arengule?
  - Kas strateegias sätestatud mõõdikud olid loogilised ja täidetavad?
9. Kas valitud ja rahastatud projekti(de) tulemused saavutati?
  - Mis toetas eesmärkide saavutamist? Mis takistas eesmärkide saavutamist?
10. Kuidas õnnestus ellu viia planeeritud tegevused?
  - Millised olid takistused? Kuidas need lahendasite?

OOTUSED

11. Millised on piirkonna tänased murekohad, sh tuleviku suunal?
  - Millist toetust on piirkonnal rohkem vaja?
  - Millest tuntakse puudust töötleva tööstuse/turismi/teeninduse sektoris?
  - Kas LEADER meetme kaudu saab neid probleeme lahendada? Miks?
12. Missugused on Teie ootused uue perioodi meetmetele? Mida võiks täiendada/muuta?

LÕPETAMINE

13. Kas soovite veel midagi lisada?

LISA 2 – ÄRIREGISTRI PÄRING

Palume väljastada päringule lisatud ettevõtete üldandmed ja perioodi 2016-2020 majandusaasta aruannete andmed:

1. Üldandmed

- staatus (registrisse kantud, likvideeritud, kustutatud jne)
- esmakande aeg
- registrist kustutamise aeg
- hetkel kehtiv juriidiline aadress (valla täpsusega)
- põhitegevusala (EMTAK, 5-kohalise täpsusega)

2. Majandusaasta aruannete andmed

Bilansiaruandest

- põhivarad
- kokku varad
- lühiajalised kohustused
- pikaajalised kohutused
- kokku kohustused

Kasumiaruandest

- müügitulu
- tööjõukulu
- aruandeaasta kasum/kahjum

Lisad

- keskmine töötajate arv
- müügitulu riikide lõikes (juhul, kui on esitatud)
- müügitulu tegevusalade lõikes (juhul, kui on esitatud)

Konkreetsed ettevõtted on toodud manusesse lisatud tabelis, kuid vajadusel saame need ise suuremast valimist eraldada. Palume andmeid Exceli tabeli(te) formaadis e-posti teel.